

Az Ágostai Hitvallás

A Konkordia Könyv latin szövege után
magyarra fordította

D. Dr. PRÖHLE KÁROLY.

ELŐSZÓ

V. KÁROLY CSÁSZÁRHOZ.

Győzhetetlen, Felséges Császár, legkegyelmesebb Urunk! Miután Császári Felséged birodalmi gyűlést hirdetett Augsburgba, hogy ott tanácskozás legyen a török ellen, a keresztyén név és vallás ezen legádázabb, ősi és örökös ellensége ellen foganatosítandó védőintézkedésekről, hogy t. i. miként lehetne dühének és támadásainak tartós és állandó hadi készüllettel ellentállani; továbbá szent vallásunk és a keresztyén hit ügyében keletkezett egyenetlenségekről, hogy ezen vallásügyben a pártok egymás között kölcsönös szeretettel, szelídséggel és nyájassággal egymás véleményét és kívánalmát nyilvánosan meghallgassák, megértsék és fontolóra vegyék, hogy azokat a dolgokat, amelyeket mind a két oldalról irodalmi úton úgyis letárgyaltak és tudomásul vettek, félretéve és kiigazítva, az illető ügyeket az egyedüli és egyszerű igazság és keresztyén egyetértés irányában lehessen kiegyenlíteni és helyrehozni, — hogy azontúl mindnyájan egyetlen tiszta és igaz vallást kövessünk és tartsunk meg, hogy amiképen egy Krisztus alatt vagyunk és vitézkedünk, azonképen egy anyaszentegyházban, egységben és egyetértésben élhessünk.

Miután továbbá mi, alulírott választófejedelem és fejedelmek másokkal együtt, akik hozzánk tartoznak, hasonlóképen mint egyéb választófejedelmek, fejedelmek és rendek, a föntjelzett gyűlésre felhivattunk, — hogy a császári rendeletnek hűségesen eleget tegyünk: jókorán eljöttünk Augsburgba és — kérdés számba ne menjen — az elsők között voltunk jelen.

Miután tehát Császári Felséged a választófejedelmeknek, fejedelmeknek és a birodalom egyéb rendjeinek itt Augsburgban is mindjárt ezen gyűlés kezdete után egyebek között meghagyni

rendelte, hogy a birodalom minden egyes rendje a maga véleményét és kívánalmát a császári rendelet értelmében német és latin nyelven tartozik írásba foglalni és előterjeszteni; a megtartott tanácskozás után múlt szerdai napon viszont azt az utasítást kaptuk, hogy hitvallásunk cikkelyeit részünkről a legközelebbi pénteken terjesszük elő Császári Felségednek: azért, hogy Császári Felséged parancsának eleget tegyünk, ebben a vallásügyben itt terjesztjük elő prédikátoraink és önmagunk hitvallását, amilynemű tant ők a szent iratok és Isten tiszta igéje szerint a mi országainkban, fejedelemségeinkben, tartományainkban és városainkban mindeddig hirdettek és a gyülekezetekben előadtak

Ha tehát a többi választófejedelmek, fejedelmek és birodalmi rendek is, a fent említett császári előterjesztés szerint, hasonló, azaz német és latin nyelvű iratokban előadják ebben a vallásügyben a maguk véleményét: mi itt Császári Felséged mint legkegyelmesebb urunk előtt teljes készségünket ajánljuk fel arra, hogy az előbb említett fejedelmekkel és barátainkkal tűrhető utakról és módokról barátságosan tanácskozzunk a végből, hogy amennyire tisztességgel lehet, megegyezésre jussunk és az ügynek köztünk mint pártfelek között minden gyűlölködő szándéktól menten barátságos szellemben való megfontolása útján a viszálynak Isten segedelmével végét vessük és egy, igaz, egybehangzó vallásra jussunk; amiképen mindnyájan egy Krisztus alatt élünk és vitézkedünk és egy Krisztust tartozunk vallani, amint Császári Felségednek rendelete is nyomatékosan hangoztatja, és mindenek Istennek igazságára vezéreltessenek, amit legfőbb imádságainkban kérünk Istentől.

Ha pedig, ami a többi választófejedelmekre, fejedelmekre és rendekre, mint a másik pártfélre tartozik, a vallásügynek ez a tárgyalása azon a módon, ahogyan Császári Felséged annak kezelését és tárgyalását bölcsen szükségesnek ítélte, tudniillik a vonatkozó iratoknak közöttünk való illetlen kölcsönös kicserélése és a köztünk fennforgó vitának békés elintézése útján nem sikerül és számba vehető eredménnyel nem végződik: mi a magunk részéről világos tanúbizonyosságát hagyjuk annak, hogy mi itt arra nézve, ami a keresztyén egyetértésnek a létrehozatalára vezethet (amennyire az Istennel és jó lelkiismerettel lehetőség2s), semmit bármiképen vissza nem utasítunk; amint ezt Császári Felséged, valamint utána a többi választófejedelmek és birodalmi rendek is és mindazok, akik át vannak hatva a

vallás iránti őszinte szeretettől és buzgóságtól, mindazok, akik ezt az ügyet nyugodt lélekkel meghallgatni hajlandók, magunknak és a mieinknek ezen hitvallásából kivenni és megismerni méltóztatnak.

Miután Császári Felséged is a választófejedelmeknek, fejedelmeknek és a többi birodalmi rendeknek nem egyszer, hanem gyakorta kegyelmesen tudtul adta és az Úrnak 1526, esztendejében Speyerben tartott birodalmi gyűlésen is Császári Felséged leiratának és üzenetének hivatalos formájában kijelenteni és nyilvánosan felolvasni rendelte: hogy Felséged ebben a vallásügyben, bizonyos, Felséged részéről megjelölt okokból, semmit határozni nem akar, sem végezni nem tud, ellenben ígéri, hogy a római pápánál, Császári Felséged közjogi állásának megfelelően, nyomatékosan szorgalmazza egy egyetemes zsinatnak összehívását, amiképen ugyanaz még bővebben előadatott egy évvel ezelőtt a legutóbbi birodalmi gyűlésen, mely Speyerben volt együtt, ahol Császári Felséged Ferdinánd úr, Csehország és Magyarország királya, a mi kegyelmes urunk és jóakarónk útján, továbbá a császári szövivő és meghatalmazottak útján egyebek között előadatta azt is, hogy Császári Felséged azt az emlékiratot, melyet Császári Felséged birodalmi helytartója, a császári kormány elnöke és tanácsosai és a Regensburgban egybegyűlt egyéb rendek követői terjesztettek elő egyetemes zsinat egybehívása iránt, tudomásul vette és megfontolta és egyúttal, hogy Császári Felséged is hasznosnak ítélte illetén zsinatnak egybehívását és mivel azok az ügyek, amelyek akkor Császári Felséged és a római pápa között megbeszélés tárgyai voltak, közelről érintik a megegyezés és keresztyén kibékülés ügyét, Császári Felséged nem kételkedik a felől, hogy a római pápa reábirható lesz arra, hogy egyetemes zsinat tartassék: azért Császári Felséged jelezte abbeli igyekezetét, hogy a fent említett római pápa Császári Felségeddel egyetértésben illetén egyetemes zsinatnak meghívó levelek kibocsátása útján való mielőbbi meghirdetéséhez hozzájáruljon.

Arra az esetre tehát, ha a vallásügyben köztünk és a másik fél között fennforgó egyenetlenség barátságosan és szeretettel el nem intéztnék, akkor Császári Felséged előtt teljes hódolattal fölöslegesképen is készeknek nyilatkozunk arra, hogy illetén egyetemes, szabad és keresztyén zsinaton, melynek összehívásáról mindazokon a birodalmi gyűléseken, melyek Felséged császári uralkodásának éveiben tartattak, a választó-

fejedelmek, fejedelmek és a többi birodalmi rendek tanácskoztak és egybehangzó szavazattal határozatot hoztak, megjelenjünk és számot adjunk, amely egyetemes zsinati gyűléshez is, valamint egyidejűleg Császári Felsőséghez ebben a rendkívül nagy és fontos ügyben már rég köteles tisztelettel és jogszerű formában felebbeztünk és appelláltunk. A Császári Felsőséghez és egyben a zsinathoz való ezen felebbezésünket mindezideig fenntartjuk és azt sem ezen, sem bármi más tárgyalással (hacsak az ügyet köztünk és a másik fél között a legutóbb kiadott császári meghívólevél értelmében barátságosan és szeretettel kiegyenlíteni, elintézni és keresztyén egyetértésre visszavezetni nem sikerül) fel nem adjuk, sem fel nem adhatjuk, mire nézve ezen a helyen is ünnepiesen és nyilvánosan tiltakozunk.

I. RÉSZ.

A FŐHITCIKKELYEK.

I.

Az Istenről.

A részünkön levő gyülekezetek nagy egyértelműséggel tanítják azt, hogy a *niceai* zsinatnak az isteni lényeg egységéről és a három személyről szóló határozata igaz és hogy azt minden kételkedés nélkül hinni kell. Tudniillik, hogy egy isteni lényeg van, mely nemcsak név szerint, de valósággal is Isten, örökkévaló, testnélküli, oszthatatlan, kinek hatalma, bölcsesége, jósága végtelen, a látható és láthatatlan dolgok összeségének teremtője és fenntartója; és mégis három egyenlő lényegű, egyenlő hatalmú és egyenlően örökkévaló személy: Atya, Fiú és Szentlélek. A személy szót pedig ugyanabban az értelemben használják, amelyben erre a tárgyra nézve az egyházi írók használták, hogy t. i. nem valami másnak a részét vagy tulajdonságát jelenti, hanem azt, ami magában létezik.

Elítélik mindazokat az eretnkségeket, melyek ez ellen a cikk ellen támadtak, úgymint a manicheusokat, akik két őslétezőt vettek fel, egy jót és egy rosszat; szintúgy a valentiniánusokat, ariánusokat, eunomiánusokat, mohammedánusokat és ezekhez hasonlókat. Elítélik samosatai Pál régi és újfajta követőit is, akik, midőn azt vitatják, hogy csak egy isteni személy van, az Igéről és a Szentlélekről ravaszul és kegyeletsértően szavalnak,

hogy azok nem valóságos személyek, hanem hogy az Ige csupán a hangzó szót, a Lélek pedig a dolgokban levő természetes mozgató erőt jelenti.

II.

Az eredendő bűnről.

Hasonlóképen tanítják, hogy Ádám bűnbeesése után az emberek a származás természetes rendje szerint mindannyian bűnnel születnek, vagyis Isten félelme és Isten iránti bizalom nélkül, vétkes kívánságtól fertőzötten, — továbbá, hogy ez az eredetbeli betegség vagy bűn valóságos bűn, mely az embert kárhozatra méltóvá teszi és most is örök halált hoz azoknak, akik a keresztség által és Szentlélektől újjá nem születnek.

Elítélik a pelagiánusokat és egybeket, akik tagadják, hogy az eredendő bűn valóságos bűn és a Krisztus érdeme és jótéteményei dicsőségének kisebbitésére azt vitatják, hogy az ember a saját lelki erőiből igazulhat meg Isten előtt,

III.

Isten Fiáról.

Hasonlóképen tanítják, hogy az Ige, azaz Isten Fia, a boldogságos Szűz Mária méhében emberi természetet öltött magára, hogy a személy egységében két természet, az isteni és az emberi, van egymással elválaszthatatlanul egybekötve, úgy hogy *egy* Krisztus van, valóságos Isten és valóságos ember, a Szűz Máriától született, valósággal szenvedett, keresztre feszített, meghalt és eltemettetett, hogy kiengesztelje számunkra az Atyát és áldozattá legyen az embereknek nem csupán eredendő bűnéért, hanem minden tetteleges bűnéért is.

Ugyanő alászállott a poklokra és valósággal feltámadott harmad napon, azután felment a mennyekbe, hogy az Atyának jobbjára üljön és örökké országozzon és uralkodjék az összes teremtmények fölött, megszentelje a benne hívőket a Szentlélek által, kit a szívükbe küld, hogy ő vezérelje, vigasztalja és elevenítse meg őket és védelmezze az ördög és a bűn hatalma ellen.

Ugyanaz a Krisztus majdan láthatóan visszatér, hogy ítéletet tartson élők és holtak felett — az Apostoli Hitvallás szerint.

IV.

A megigazulásról.

Hasonlóképen tanítják, hogy az emberek nem igazulhatnak meg Isten előtt saját erejükből, érdemükből vagy cselekedeteikből, hanem ingyen igazíttatnak meg a Krisztusért hit által, ha hiszik, hogy Isten őket kegyelmébe fogadja és bűneiket megbocsátja a Krisztusért, ki halálával bűneinkért eleget tett. Ezt a hitet tudja be Isten ő előtte való igazságul. Római levél 3. és 4. fejezet.

V.

Az egyházi hivatalról.

Hogy erre a hitre eljuthassunk, azért rendelte Isten az egyházi hivatalt az evangéliom hirdetésére és a szentségek kiszolgáltatására. Az ige és a szentségek szolgálnak ugyanis azon eszközökül, melyek által a Szentlélek adományában részesülünk, aki hitet ébreszt, ahol és amikor Istennek tetszik, azokban, akik az evangéliumot hallják, azt tudniillik, hogy Isten nem a mi érdemeinkért, hanem a Krisztusért igazítja meg azokat, akik hiszik, hogy Isten őket a Krisztusért kegyelmébe fogadja.

Elítélik az újrakeresztelőket és egyéb híveit annak a véleménynek, mely szerint az emberek külső ige nélkül is részesülhetnek a Szentlélekben saját előkészületeik és cselekedeteik révén

VI.

Az új engedelmességről.

Hasonlóképen tanítják, hogy annak a hitnek jó gyümölcsöket kell teremnie és hogy azokat a jó cselekedeteket, melyeket Isten megparancsolt, az embernek cselekednie kell azért, mert ez Istennek akarata, nem pedig azért, hogy abban bizakodjunk, hogy azokkal a cselekedetekkel kiérdemelhetjük Isten előtt való megigazulásunkat. A bűnbocsánatot és a megigazulást ugyanis csak hittal lehet megragadni, amint Krisztus szava is bizonyítja: *Ha mindeneket megtettetek, mondjátok: haszontalan szolgák vagyunk.* Ugyanazt tanítják a régi egyházi írók is. Ambrosius ugyanis azt mondja: Istennek határozata ez, hogy aki a Krisztusban hisz, üdvözülni és cselekedetek nélkül, egyedül hit által, ingyen részesül bűneinek bocsánatában.

VII. Az egyházzól.

Hasonlóképen tanítják, hogy az egy anyaszentegyház örökké megmarad. Az egyház pedig a szentek gyülekezete, melyben az evangéliomot igazán tanítják és a szentségeket helyesen szolgáltatják ki,

Az egyház valódi egységére elegendő, hogy egyetértés legyen az evangéliom hirdetésére és a szentségek kiszolgáltatására nézve. Ellenben nem szükséges, hogy mindenütt hasonló emberi hagyományok vagy szokások vagy emberektől rendelt szertartások legyenek; amint Pál mondotta: Egy hit, egy keresztség, egy Isten és mindenek Atyja stb.

VIII. Mi az egyház?

Jóllehet az egyház valójában a szentek és az igazán hívők gyülekezete, mégis, mivel ebben az életben sok képmutató és gonosz is elegyedik közéjük, a szentségekkel élni lehet akkor is, ha gonoszok szolgáltatják ki, a Krisztus szava szerint: *Mózes székében ülnek az írástudók és farizeusok stb.* A szentségek és az ige egyaránt a Krisztus rendelése és parancsa folytán hatásosak — akkor is, ha gonoszok szolgálnak velük.

Elítélik a donatistákat és hasonlókat, akik azt tartották, hogy az egyházban nem szabad gonosz emberek szolgálatával élni és hogy ilyeneknek a szolgálata haszontalan és hatástalan.

IX. A keresztségről.

A keresztségről azt tanítják, hogy szükséges az üdvösségre és hogy a keresztség által Isten odakínálja a maga kegyelmét; továbbá, hogy a gyermekeket meg kell kereszteni, akiket illetően keresztség által Istennek ajánlunk fel, hogy kegyelmébe fogadja őket.

Elítélik az újrakeresztelőket, akik a gyermekkeresztelést elvetik és azt állítják, hogy a gyermekek keresztség nélkül is üdvözülnek.

X.

Az Úrvacsorájáról.

Az Úrvacsorájáról azt tanítják, hogy Krisztus teste és vére valósággal jelen van és kiosztatik az Úrvacsorájában azoknak, akik vele élnek; egyszersmind elítélik azokat, akik másképp tanítanak.

XI.

A gyónásról.

A gyónásról azt tanítják, hogy a magán gyónást a gyülekezetekben fenn kell tartani, bár a gyónásban nem szükséges az összes vétkek felsorolása. Ez ugyanis lehetetlen a Zsoltár szerint: *Kicsoda tudhatja a vétkeket?*

XII.

A megtérésről.

A megtérésről azt tanítják, hogy azok, akik a keresztség után bűnbe estek, bármikor részesülhetnek bűnbocsánatban, amikor megtérnek, és az egyház az ilyeneket, akik bűnbánatra térnek, feloldozásban részesíteni tartozik. A megtérésnek pedig igazában két része van. Az egyik a törődelem vagy az a rettegés, mely a bűn megismerése folytán fogja el a lelkiismeretet; a másik a hit, mely elfogadja az evangéliomot vagy a feloldozást és a Krisztusért bízik a bűnök bocsánatában, megvigasztalja a lelkiismeretet és megszabadítja rettegéseitől. Azután kell, hogy jó cselekedetek következzenek, melyek a megtérés gyümölcsei.

Elítélik az újrakeresztelőket, akik azt tanítják, hogy az egyszer megigazultak többé nem veszthetik el a Szentlelket, nemkülönben azokat, akik azt vitatják, hogy némelyek már ebben az életben a tökéletességnek oly magas fokát érhetik el, hogy nem vétkezhetnek.

Elítélik egyszersmind a novatiánusokat, akik nem voltak hajlandók feloldozni azokat, akik a keresztség után buktak el, de ismét bűnbánatra tértek.

Elvetik azokat is, akik nem tanítják azt, hogy hit által részesülünk bűnbocsánatban, hanem arra utasítanak bennünket, hogy saját cselekedeteinkkel tegyünk eleget és érdemeljük ki a kegyelmet.

XIII.

A szentségekkel való élésről.

A szentségekkel való élésről azt tanítják, hogy a szentségek nem csupán azért rendeltettek, hogy az emberek között a hitvallásnak külső jelei legyenek, hanem inkább hogy jelei és bizonyosságai legyenek Isten irántunk való akaratának, hogy azokban, akik velük élnek, a hitet ébresszék és erősítsék. A szentségekkel tehát úgy kell élni, hogy velejárjon a hit, mely bízik azokban az ígéretekben, melyeket a szentségek jeleznek és szemeink elé állítanak.

Elítélik tehát azokat, akik azt tanítják, hogy a szentségek a cselekvény puszta külső elvégzése révén megigazítják az embert, és hallgatnak arról, hogy a szentségekkel való éléshez szükséges követelmény a hit, mely bízik a bűnök bocsánatában.

XIV.

Az egyházi rendről.

Az egyházi rendről azt tanítják, hogy az egyházban csak annak szabad nyilvánosan tanítania és a szentségeket kiszolgáltatnia, aki rendes meghívással bír.

XV.

Az egyházi szokásokról.

Az egyházi szokásokról azt tanítják, hogy meg kell tartani azokat a szokásokat, melyek bűn nélkül megtarthatók s az egyházban a béke és jó rend fenntartására alkalmasak, — mint bizonyos napok, ünnepek és hasonlók.

De egyúttal figyelmeztetik az embereket, hogy az ilyen dolgok ne váljanak a lelkiismeret terhére, mintha az üdvösségre szükségesek volnának.

Figyelmeztetik az embereket arra is, hogy az olyan emberi hagyományok, melyek Isten kiengesztelésére, a kegyelem kiérdemlésére és a bűnökért való elégtételre akarnak szolgálni, ellenkeznek az evangéliommal és a hitről való tanítással. Azért az ételekre és napokra stb. vonatkozó olyan fogadalmak és hagyományok, melyek a kegyelem kiérdemlésére és a bűnökért való elégtételre szolgálnak, haszontalanok és az evangéliom ellen vannak.

XVI.
A világi dolgokról.

A világi dolgokról azt tanítják, hogy a törvényes polgári jogrend intézményei Istentől való jótétemények, hogy keresztyéneknek szabad polgári hivatalt, bírói tisztséget viselni, császári és egyéb, érvényben levő törvények szerint ítélni, halálos ítéleteket jog szerint kimondani, jog szerint háborút viselni, katonáskodni, törvény szerint szerződéseket kötni, tulajdonnal bírni, hatóságok előtt kívánatra esküt tenni, házasodni, férjhez menni.

Elítélik az újrakeresztelőket, akik a keresztyéneket az ilyen polgári dolgoktól eltiltják.

Elítélik azokat is, akik az evangéliomi tökéletességet nem az istenfélelemben és a hitben keresik, hanem a polgári kötelességek elhagyásában, mert az evangéliom a szívnek örökkévaló igazságosságát tanítja; az állam vagy a polgári élet rendjét azonban nem forgatja fel, hanem a legnyomatékosabban követeli, hogy azt mint Istennek rendelését fenntartsuk és annak dolgaiban szeretetet gyakoroljunk. A keresztyének tehát a hatóságoknak és törvényeknek szükségképpen engedelmeskedni tartoznak, kivéve, ha azok bűnös cselekedetet követelnek, mert ily esetben *inkább Istennek kell engedelmeskedni, semmint embereknek.* Apost. Csel. 5.

XVII.
Krisztusnak ítéletre való visszajöveteléről.

Hasonlóképen tanítják, hogy Krisztus a világ végén ítélet-tartásra jelenik meg, a holtakat mind feltámasztja, a kegyeseknek és választottaknak örökéletet és soha el nem múló örömöket ad, az istentelen embereket pedig és az ördögöket elítéli vég nélküli kínszenvedésre.

Elítélik az újrakeresztelőket, akiknek véleménye szerint a kárhözatra ítélt embereknek és ördögöknek büntetése valamikor véget ér.

Elítélik egyszersmind azokat, akik mostanában zsidós véleményeket terjesztenek, hogy t. i. a halottak feltámadása előtt, a gonoszok általános leigázásával, a kegyesek kezébe kerül a világ feletti uralom.

XVIII.

A szabad akaratról.

A szabad akaratról azt tanítják, hogy az emberi akaratnak van valamelyes szabadsága arra, hogy az ember tisztességes polgári életet tudjon folytatni és választani olyan dolgok között, melyek az ész ítélete alá tartoznak. De nincsen ereje arra, hogy a Szentlélek nélkül létrehozza az Isten előtt való igazságot vagy a lelki igazságot, mert *az érzéki ember nem érti meg a Szentlélek dolgait*; hanem ez [az Isten előtti igazság] a szívekben jön létre, ha az ember az ige által a Szentlélek adományában részesül. Sok szóval mondja ugyanezt Augustinus Hypognosticon című művének III. könyvében: „Valljuk, hogy minden embernek szabad akarata van, mely az észszerű ítélőtehetséget is magában foglalja, nem mintha ezáltal olyan dolgokban, melyek Istenre tartoznak, Isten nélkül tudna valamit elkezdni vagy biztosan véghez vinni, hanem csupán olyan dolgokban, amelyek a világi életre tartoznak, akár jókban, akár rosszakban. Jóknak mondom azokat a dolgokat, melyek a természet jó oldaláról származnak, mint a mezőn dolgozni akarni, enni és inni akarni, akarni, hogy az embernek barátja legyen, vagy ruhája, házat építeni akarni, házasságra lépni akarni, barmokat tartani, különböző hasznos mesterségeket vagy bármi jót, ami a jelenvaló életre tartozik, megtanulni. Mind ezek a dolgok nem állanak fenn az isteni világkormányzat nélkül, sőt ő tőle és ő általa vannak és voltak kezdettől fogva. Rossz dolgoknak pedig az olyanokat mondom, mint pl. bálványt imádni akarni, embert ölni akarni stb.“

Elítélik a pelagiánusokat és egyéb híveit annak a véleménynek, mely szerint Szentlélek nélkül is csupán saját természetes erőnkől tudjuk Istent mindenek fölött szeretni, szintúgy Isten parancsolatait a földologra nézve betölteni. Jóllehet ugyanis a természet képes arra, hogy valami módon külső cselekedeteket vigyen véghez, — vissza tudja ugyanis tartani a kezét a lopástól, az emberöléstől: de nem tud olyan benső indulatokat létrehozni, amilyen az istenfélelem, az Isten iránti bizalom, az erkölcsi tisztaság, a türelem stb.

XIX.

A bűn okáról.

A bűn okáról azt tanítják, hogy jóllehet Isten teremti és tartja fenn a természetet, a bűn oka mégis a rosszaknak, t. i. az ördögnek és az istenteleneknek az akarata, mely, Isten segedelme híján, Istentől elfordul, amint Krisztus mondja János ev, 8.: *Amikor hazugságot szól, a sajátjából szól.*

XX.

A jócselekedetéről.

Hamisan vádolják a mieinket azzal, hogy a jócselekedeteket tiltják. Mert a tízparancsolatról megjelent és egyéb hasonló tartalmú írásaik azt bizonyítják, hogy hasznos oktatást adnak az életnek összes formáiról és kötelességeiről, arról, hogy az életnek minemű formái, bármely hivatásban milyen cselekedetek Istennek tetszők. Ezekről a dolgokról a prédikátorok előbb vajmi keveset beszéltek, csupa gyermekes és szükségtelen dolgokat sürgettek, mint pl. bizonyos napok, bizonyos böjtök megtartását, testvér-egyesületeket, búcsújárásokat, szentek tiszteletét, olvasó-morzsolást, szerzetességet és hasonlókat. Ezekre nézve ellenfeleinknek használt az intés és most már nem prédikálják úgy ezeket a haszontalan dolgokat, mint előbb. Sőt már kezdik emlegetni a hitet is, melyről előbb mélységesen hallgattak. Most azt tanítják, hogy nem csupán cselekedeteből igazulunk meg, hanem összekötik a hitet és a cselekedeteket s azt mondják, hogy hit és cselekedetek által igazulunk meg. Ez a tanítás tűrhetőbb a réginnél és több vigasztalást nyújthat, mint régiebb tanításuk.

Mivel tehát a hitről való tanítás, melynek az egyházban a földolognak kell lennie, oly sokáig maradt rejtve ismeretlenül aminthogy nem is tagadhatja senki, hogy a hit által való megigazulásról a prédikációkban szó sem volt, csupán a cselekedetekről szóló tant hánytorgatták a gyülekezetekben: a mieink a hit felől következőkép oktatták ki a gyülekezeteket.

Először: saját cselekedeteink nem engesztelhetik meg Istent, sem bűnbocsánatot vagy kegyelmet és megigazulást nem érdemelnek ki, hanem ezt csak hit által érjük el, ha t. i. hisszük, hogy Isten minket kegyelmébe fogad a Krisztusért, aki egyedül

rendeltetett nekünk közbenjáróul és engesztelő-áldozatul, lfogy az Atyát kiengesztelje. Aki tehát azt hiszi, hogy cselekedeteivel érdemli ki a kegyelmet, az megveti Krisztus érdemét és kegyelmét és Krisztus nélkül csupán emberi erővel keresi az utat Istenhez, holott Krisztus azt mondotta magáról János ev. 14: *Én vagyok az út, az igazság és az élet.*

A hitről való ezen tanítás mindenütt megtalálható Pál leveleiben pl. Efez. 2: *Kegyelemből tartattatok meg hit által, és ez nem tőletek vagyon, Isten ajándéka ez, nem cselekedetekből stb.*

Hogy pedig senki olyasmivel ne gáncsoskodjék, mintha mi ezzel Pálnak valami új magyarázatát eszeltük volna ki: teljességgel ügyünk mellett szólnak az egyházi atyák bizonyosságai is. Hiszen Augustinus sok művében védi a kegyelmet és a hit által való megigazulást a cselekedetekkel való érdemszerzés ellen. Ambrosius pedig hasonlóan tanít „A pogányok meghívásáról“ szóló művében és egyebütt. A pogányok meghívásáról szóló művében ugyanis ezt mondja: „A Krisztus vére által való váltság értékét vesztené s az emberi cselekedetek érdeme nem dölne meg Isten irgalmassága előtt, ha az ember a megigazulást, mely kegyelemből ered, saját megelőző érdemeinek köszönhetné, úgyhogy az nem a bőkezű adományozónak ajándéka volna, hanem a munkás megszolgált bére.“

Ám ha megvetik is ezt a tant olyanok, akik a tapasztalásnak híjával vannak, azok a kegyes emberek, akik a lelkiismeret rettegéseit ismerik, tapasztalásból tudják, milyen nagy vigasztalás rejlik benne, mert a lelkiismeret nem meríthet megnyugvást semmiféle cselekedetekből, hanem egyedül a hitből, amikor az ember megbizonyosodik arról, hogy olyan Istene van, aki kiengesztelődött a Krisztusért, amint Pál tanítja Római lev. 5: *Megigazulván hű által békességünk vagyon Istennel.* Ezt az egész tant a megrettent lelkiismeretnek ama küzdelmére kell vonatkoztatni s e küzdelem nélkül meg sem lehet érteni. Azért helytelenül ítélnék erről az ügyről a tapasztalatlan és avatatlan emberek, akik arról álmodoznak, hogy a keresztyén igazságosság nem egyéb, mint polgári vagy bölcséleti értelemben vett igazságosság.

Előbb a cselekedetekről szóló tanítással gyötörték az emberek lelkiismeretét, hallatlanná tették számukra az evangéliom vigasztaló szavát. Némelyeket a magányba, a kolostorokba hajtott a lelkiismeret, abban a reményben, hogy ott a szerzetesi étellel érdemelhetik ki a kegyelmet. Mások megint más csele-

kedeteket gondoltak ki a kegyelem kiérdeklése és a bűnökért való elégtétel végett. Azért vajmi nagy szükség volt a Krisztusban való hit ezen tanításának hirdetésére és felújítására, hogy akiknek lelkiismerete retteg, ne legyenek híjával a vigasztalásnak, hanem tudják, hogy a kegyelem és a bűnbocsánat és a megigazulás a Krisztusban való hit által válik az ember tulajdonává.

Figyelmeztetik az embereket nálunk arra is, hogy a „hit” szó nem csupán az [üdvösségünkre] történt dolgok ismeretét jelenti, mely az istentelenekben és az ördögökben is megvan, hanem azt a hitet jelenti, amely nem csupán a történetet magát hiszi, hanem a történet eredményét is, t. i. épen ezt a hitágazatot, a bűnök bocsánatát, hogy t. i. a Krisztusban való hit által részesülünk kegyelemben, igazságban és bűnbocsánatban.

Ha aztán valaki tudja, hogy Isten neki a Krisztus által kegyelmes Atyja, az igazán ismeri Istent, segítségül hívja, tudja, hogy Isten gondot visel róla, szóval nincsen Isten nélkül, mint a pogányok. Mert az ördögök és az istentelenek nem tudják hinni ezt a hitágazatot, a bűnbocsánatot. Azért gyűlölik Istent, mintha ellenségük volna, nem hívják segítségül, nem várnak tőle semmi jót. Augustinus is így magyarázza a hit szót olvasóinak s azt tanítja, hogy a Szentírásban a hit szót nem a pusztá ismeret értelmében kell venni, amely az istentelenekben is megvan, hanem a bizalom értelmében, mely a rettegő lelkeket megvigasztalja és felemeli.

Azt is tanítják továbbá a mieink, hogy jó cselekedeteket tenni szükséges, nem azért, hogy a kegyelmet kiérdeklő erejükben bizakodjunk, hanem mert Isten akarata. A bűnbocsánatot és kegyelmet csak hittel lehet megragadni. Mivel pedig a hit által [egszersmind] a Szentlélek adományában részesülünk, a szívek is legott megújulnak, új indulatokkal telnek meg s így válnak képesekké jó cselekedetekre. Ezt mondja Ambrosius is: „A jóakaratnak és az igaz cselekvésnek szülője a hit. Szentlélek nélkül ugyanis az ember természetes erői tele vannak istentelen indulatokkal és sokkalta gyengébbek, semhogy Isten előtt jó cselekedetet tudnának véghezvinni. Azonfelül az ördög hatalmában vannak, aki az embereket különféle bűnökre, istentelen gondolatokra, nyilvánvaló gonosztettekre ösztökéli, amiképen látni lehet ezt a [pogány] bölcselőkön is, akik igyekeztek ugyan tisztas életet folytatni, de arra mégsem voltak képesek, hanem sok nyilvánvaló bűnnel szennyezték be önmagukat. Ilyen nagy

az ember gyarlósága, ha híjával van a hitnek és a Szentléleknek és csupán természetes erőitől vezérelteti magát.“

Ebből világosan kitűnik, hogy ezt a tant nemcsak vádolni nem szabad, mintha tiltaná a jó cselekedeteket, sőt sokkalta inkább dicsérni kell azért, mert megmutatja, miként válunk képesekké jó cselekedetekre. Mert hit nélkül az emberi természet semmiképen sem tudja véghez vinni azokat a cselekedeteket, melyeket az első vagy a második parancsolat követel, hit nélkül nem hívja Istent segítségül, nem vár Istentől semmi jót, nem tűri a keresztet, hanem emberi segítséget keres, emberi segítségre bízta magát. Ennek folytán, ha hiányzik a hit s az Isten iránt való bizalom, mindenféle kívánságok és emberi elgondolások uralkodnak a szívben. Azért mondotta Krisztus: *Nálam nélkül semmit nem cselekedhettek.* János ev. 15. Azért éneklí az egyház is: A te hatalmad nélkül az emberben semmi jó nincs, semmi, ami ment a bűntől.

XXL

XXL A szentek tiszteletéről.

A szentek tiszteletéről azt tanítják, hogy a szentekről való megemlékezést fenn lehet tartani, hogy hitüket és jó cselekedeteiket kövessük, kiki hivatása szerint, — amint pl. a császár követheti Dávid példáját a hadviselésben, hogy a törököket elűzze a haza határaitól. Mert mind a kettő uralkodó. Ellenben a szentekhez való könyörgést vagy a szenteknél való segítségkeresést a Szentírás nem tanítja, mivel a Krisztust állítja elibénk, hogy ő a mi egyedüli közbenjárónk, kiengesztelésünk, főpapunk, szószólónk. Őt kell segítségül hívnunk s ő megígérte, hogy meghallgatja könyörgéseinket; ez a tisztelet kiváltképen az ő kedve szerint való, t. i. hogy őt hívjuk segítségül minden bajunkban. János első levele 2: *Ha vétkezik valaki, van szószólónk Istennél* stb.

*

Nagyjából ez nálunk a tannak foglalátja, melyben, miként látnivaló, semmi sincs, ami eltérne a Szentírástól vagy az egyetemes keresztyén egyháztól vagy a római egyháztól, amennyire az [egyházi] írók révén ismeretes. Mivel pedig így áll a dolog, igazságtalanul ítélnék azok, akik azt követelik, hogy a mieinkkel

úgy kell bánni, mint eretnekekkel. Ellenben vita folyik egyes visszaélések miatt, melyek biztos tekintély nélkül csúsztak be a gyülekezetekbe; de ezekre nézve, ha csakugyan volna valami eltérés, a püspököknek annyi kíméletességet illenék tanúsítani, hogy az itt előterjesztett hitvallásra való tekintettel a mieinket legalább megtűrjék, — hiszen még az egyházi törvények sem annyira szigorúak, hogy mindenütt ugyanazokat a szokásokat követelnék meg, és valósággal sohasem voltak az összes gyülekezetekben azonos szokások, — bár a mieink jó nagyrészt gondosan megtartják a régi szokásokat. Mert pusztá rágalom az a vád, hogy a mi gyülekezeteinkben az összes régi szertartásokat, az összes régi szokásokat eltörölték. Ellenben nyilvános panasz volt arról, hogy egyes népszerű szokásokhoz bizonyos visszaélések fűződtek. Minthogy ezeket jó lelkiismerettel helyeselni nem lehetett, némi helyreigazítások történtek.

II. RÉSZ.

A MEGSZÜNTETETT VISSZAÉLÉSEKRŐL SZÓLÓ CIKKEK.

Miután a részünkön való gyülekezetek egyetlen hitágazatra nézve sem témek el az egyetemes keresztyén egyháztól, csupán egyes olyan visszaéléseket ejtenek el, melyek újkeletűek s az egyházi törvények ellenére az idők hibájából találtak befogadásra, kérjük Császári Felségedet, hallgassa meg kegyelmesen, miben történt változtatás és mely okokból oldottuk fel a népet azon kényszer alól, hogy azokat a visszaéléseket a lelkiismeret ellenére megtartsa. Ne higgyen Császári Felséged azoknak, akik, hogy az emberekben a gyűlölet lángját szítsák a mieink ellen, csodálatos rágalmakat terjesztenek a nép között. Már kezdetben ezzel az eljárással ingerelték fel egyes, különben jóakarató emberek lelkét és szolgáltatott alkalmat erre a viszályra; most pedig ugyanazzal a módszerrel próbálják növelni az egyenetlenséget. Mert a Császári Felség kétségkívül fölismeri majd, hogy a tannak és a szertartásoknak a formája nálunk tűrhetőbb, mint amilyenek némely igazságtalan és rosszindulatú emberek leírják. De különben sem lehet az igazságot a nép között elterjedt szóbeszédből és ellenséges indulatú emberek gyalázkodásaiból megismerni. Azt pedig nem nehéz belátni, hogy a nép között a szertartások méltóságának a megóvását s a tisztelet és kegyesség ápolását mi sem szolgálja jobban, mint ha azokat a szertartásokat annak rendje és módja szerint végzik a gyülekezetekben.

I.

A két szín alatti úrvacsora osztásról.

Az úrvacsorát nálunk mind a két szín alatt szolgáltatják ki a népnek, mivel ez a szokás felel meg az Úr rendelkezésének Máté ev. 26: *Igyatok ebből mindnyájan*. Krisztus itt a kehelyre nézve nyilván meghagyja, hogy mindnyájan igyanak belőle. Hogy pedig senki se gáncoskodhassék, mintha ez csak a papokat illetné, Pál a Korintusbeliekhez írott első levelében elmond egy esetet, melyből kitűnik, hogy az egész gyülekezet két szín alatt vette az úrvacsorát. Ez a szokás sokáig meg is maradt az egyházban és nem bizonyos, mikor és kinek akaratából szűnt meg, ámbár Cusanus bíboros megemlíti, mikor nyert hivatalos jóváhagyást. Cyprianus néhány helyen arról szolgáltat bizonyoságot, hogy a Krisztus vérére a népnek is kiosztották. Ugyanezt bizonyítja Hieronymus, aki azt mondja: A papok az oltári szentséggel szolgálnak és a Krisztus vérére osztják a népnek. Sőt Gelasius pápa elrendeli, hogy a szentséget ne osszák meg. (II. Szakasz „a megáldásról“, a „Comperimus“ kezdetű fejezet). Másképp csak a most uralkodó szokás tartja, mely nem is oly régi. Nyilvánvaló azonban, hogy az olyan szokást, melyet Isten parancsolatainak ellenére hoztak be, nem lehet jóváhagyni, amint egyházi törvények bizonyítják. (VIII. Szakasz, a „Veritate“ kezdetű fejezet és a következők.) Ezt a szokást pedig nemcsak a Szentírás ellenére, hanem egyúttal a régi egyházi törvények és példák ellenére hozták be. Azokat tehát, akik inkább két szín alatt óhajtották venni az úrvacsorát, nem volt ok arra kényszeríteni, hogy lelkiismeretük sérelmére másként cselekedjenek. Mivel pedig a szentség kétfelé osztása nem felel meg a Krisztus rendelkezésének, mellőzni szokták nálunk az eddig szokásban volt körmenetet is.

II.

A papok házasságáról.

Nyilvános panasz volt az olyan papok példája miatt, akik nem tartóztatták meg magukat. Pius pápa is, mint mondják, e miatt nyilatkozott oda, hogy ha voltak okok arra, hogy a papoktól elvegyék a házasságra lépés jogát, még sokkal több ok van arra, hogy nekik visszaadják. Ezt írja legalább Platina.

Mivel tehát a mi papjaink azokat a nyilvános botrányokat kerülni akarták, megházasodtak és azt tanították, hogy nekik nem tilos a házasságkötés. Először mivel Pál azt mondja Korint. I. lev. 7: *A paráznaság miatt minden férfiúnak tulajdon felesége legyen.* Továbbá: *Jobb házasságban élni, mint égni.* Másodszor Krisztus azt mondja Máté ev. 19: *Nem mindenki veszi be ezt a beszédet,* — ahol azt tanítja, hogy nem minden ember alkalmas a nőtlenségre, — mert Isten az embert szaporodásra teremtette Mózes I. könyve I. fejezet. Az embernek pedig nincsen hatalmában, hogy Istennek különös adománya és hozzájárulása nélkül a teremtés rendjét megváltoztassa. Azoknak tehát, akik nem alkalmasak a nőtlenségre, kötelességük házasságra lépni. Mert Istennek parancsolatát és Istennek rendelését semmiféle emberi törvény, semmiféle fogadalom nem teheti érvénytelenné. Ezen okokból tanítják nálunk a papok, hogy házasságot kötniök szabad.

Tudott dolog, hogy a papok a' régi egyházban is házas emberek voltak. Mert Pál is azt mondja Timot. I. lev. 3, hogy olyan püspököt kell választani, aki házas ember. Németországban is még csak négyszáz évvel ezelőtt erőszakolták reá a papokra a nőtlenséget, ami akkor is oly erős ellenzésre talált, hogy a mainízi érseket, mikor a római pápának ebben az ügyben kiadott rendeletét közzé akarta tenni, az elkeseredésükben fellázadt papok majd hogy meg nem ölték. S ebben az ügyben olyan embertelenül jártak el, hogy nemcsak a jövőre nézve tiltották meg a papok házasságát, hanem a meglevő papi házasságokat is, minden isteni és emberi jog ellenére, sőt a pápáktól s a leghíresebb zsinatoktól alkotott törvények ellenére, felbontották.

Mivel az emberi nem öregedése folytán az emberi természet is lassanként gyengül, ezért is tanácsos arról gondoskodni, hogy még több bűn ne lopózzék be Németországba.

Továbbá: Isten azért rendelte a házasságot, hogy az emberi gyarlóságnak orvossága legyen. Maguk az egyházi törvények is azt mondják, hogy a régi rendelkezések szigorúságán olykor későbbi időkben az emberek gyarlóságára való tekintetből enyhíteni kell, s hogy ez megtörténjék, épen ebben az ügyben is kívánatos. Tartani kell, úgy látszik, attól is, hogy a gyülekezetek egyszer csak pásztorok nélkül maradnak, ha a házassági tilalom tovább érvényben marad.

Mivel tehát nyilvánvaló Isten rendelése, mivel ismeretes az egyház régi szokása, mivel a tisztátalan nőtlenség annyira

botránynak, házasságtörésnek és egyéb, a tisztas hatóságok üldözésére méltó gonosztetteknek a szülő oka: mégis csak különös, hogy semmiféle ügyben sem járnak el olyan kegyetlen szigorúsággal, mint a papok házasságával szemben. Isten megparancsolja nekünk, hogy a házasságot tisztelettel illessük. Minden jól rendezett államban, még a pogányoknál is, a legnagyobb tisztességgel veszik körül a törvények a házasságot. Mindamellet az egyházi törvények szándoka ellenére főbenjáró büntetésekkel gyötörnek embereket, és pedig papokat, semmi egyéb okért, hanem egyedül a házasságralépés miatt. Pál ördögi tannak mondja azt, amely megtiltja a házasságot. I. Tim. 4. és köv. Hogy ez így van, azt könnyű belátni, mikor a házasságkötés tilalmát ilyen büntetésekkel védik.

De amint az Isten rendelését semmiféle emberi törvény nem teheti érvénytelenné, úgy nem teheti érvénytelenné Isten rendelését semmiféle fogadalom sem. Azért Cyprianus is azt tanácsolja, hogy az olyan nők, akik szüzességi fogadalmukat meg nem tartják, lépjenek házasságra. Levelei I. könyvének 11. részében szó szerint ezt mondja: Ha pedig a szüzességben állhatatosan megmaradni nem akarnak vagy nem tudnak, jobb ha férjhez mennek, semmint ha érzéki vágyaiktól lázba esnek; semmi esetre se okozzanak botránnyt testvéreiknek, sem a férfiaknak, sem a nőknek.

Bizonyos méltányosságot tanúsítanak az egyházi törvények is azok iránt, akik a szabályszerű életkor betöltése előtt tettek fogadalmat, ahogyan eddig többnyire szokásban volt.

III.

A miséről.

Hamisan vádolják gyülekezeteinket azzal, hogy a misét eltörlik. Mert a misét nálunk megtartják és a legnagyobb tisztelettel ünneplik. Megtartják majdnem az összes bevett szertartásokat is, csakhogy a latin énekek közé itt-ott németeket is elegyítenek, — olyan bővítések, melyek a nép oktatására szolgálnak. Mert az istentiszteleti szertartásokra csupán azért van szükség, hogy az avatatlanokat oktassák. Nemcsak Pál hagyja meg (I. Kor. 14), hogy az egyházban olyan nyelvet kell használni, melyet a nép megért, hanem ez felel meg az emberi jog követelésének is. A nép megszokta, hogy azok, akik elkészültek,

együtt éljenek a szentséggel; ez javára van a nyilvános szertartások iránti tiszteletnek és kegyeletnek. A szentséghez ugyanis csak azokat bocsátják, akik előbb gyónó vizsgán mentek keresztül. Ennek során egyszersmind kioktatják az embereket a szentség méltóságáról és arról, miként kell vele helyesen élni, milyen nagy vigasztalást ad az emberek rettegő lelkiismeretének, hogy tanuljanak Istenben hinni és Istentől minden jót várni és kérni. Ilyen istentiszteletben gyönyörködik az Isten, a szentséggel való ilyen élés táplálja az Isten iránt való kegyességet. Úgy látszik tehát, hogy ellenfeleinknél a misét nem ünneplik nagyobb kegyességgel, mint nálunk.

Tudott dolog, hogy az összes tisztességes emberek részéről már régóta hangzott nyilvánosan a legeslegesúlyosabb panasz a miatt is, hogy a miséket szégyenletesen megszenteltelenítik és pusztá nyeresztkedésre használják fel. Nem titok az sem, milyen széles körre terjed ki ez a visszaélés az összes templomokban, mily sokan végzik a miséket csupán a díj vagy az alapítványi haszon kedvéért, milyen sokan miséznek a törvényes tilalom ellenére. De Pál súlyos szavakkal fenyegeti azokat, akik az Úrvacsorájával méltatlanul bánnak, — mikor azt mondja (I. Kor. 11): *Aki eszik ebből a kenyérből és iszik az Urnák kelyhéből méltatlanul, vétkezik az Urnák teste és vére ellen.* Miután tehát a részünkön való papok ezt az intelmet megfogadták, a magán misék nálunk megszűntek, mert alig volt olyan magán mise, melyet nem kizáróan a nyereség kedvéért tartottak volna.

Ezeket a visszaéléseket jól ismerték a püspökök is; ha ők idején orvosolták volna, most kevesebb volna köztünk az ütközőpont. Előbb szemet hunytak és engedték, hogy sok mindenféle bűn lopózzék be az egyházba. Most későn kezdenek panaszkodni az egyház bajai miatt, amikor erre az egész háborúságra egyesegyedül azok a visszaélések adtak okot, melyek annyira nyilvánvalóak voltak, hogy tovább tűrni már nem lehetett. Nagy viták támadtak a miséről, a szentségről. Lehet, hogy az egész világnak a miséssel oly hosszú időn át üzött szentségtelen visszaélések miatt kell bűnhődnie, melyeket oly sok százzal keresztül tűrték meg az egyházban azok, akiknek hatalmuk és kötelességük is lett volna azokat orvosolni. Mert a tízparancsolatban meg van írva (II. Mózes 20. v.): *Nem hagyja az Úr büntetés nélkül azt, aki az ő nevével visszaél.* Mindamellet úgy látszik, hogy amióta a világ áll, soha semmiféle szent dolgot

nem használtak fel oly nagy mértékben nyereszkesedésre, mint a misét.

Hozzájárult ehhez egy olyan balhit, mely a magán misék számát a végtelenségig szaporította; t. i. hogy Krisztus a maga szenvedésével [csak] az eredendő bűnért tett eleget, a misét pedig azért rendelte, hogy a naponkénti, akár halálos, akár megbocsátható bűnökért szolgáljon áldozatul. Innen származott az a közhiedelem, hogy a mise olyan cselekvény, melyet csak végre kell hajtani, hogy élők és holtak vétkeiket eltörölje. Ez volt a kiindulópontja az arról való vitatkozásnak, hogy a többekért egyszerre mondott mise ér-e annyit mint, az egyesekéi külön-külön mondott misék? Ez a vita szülte a miséknek azt a végtelen sokaságát.

Ezekre a balhiedelmekre nézve a mieink arra emlékeztettek, hogy azok eltérnek a szent iratoktól és sértik a Krisztus szenvedésének dicsőségét. Mert a Krisztus szenvedése áldozat és elégtétel volt nem csupán az eredendő bűnért, hanem az összes többi bűnökért is, amint a Zsidókhöz írt levélben (10. f.) meg van írva: *Megszenteltettünk a Jézus Krisztusnak áldozatával egyszersmindenkorra. Továbbá: Egyetlenegy áldozatával tökélete-sekké tette mindörökké azokat, akik megszenteltettek.*

A Szentírás hasonlóképen azt tanítja, hogy a Krisztusban való hit által igazulunk meg Isten előtt, amikor hisszük, hogy bűneink megbocsáttatnak a Krisztusért. Ha tehát a mise pusztán azzal, hogy mint cselekvényt elvégzik, eltörli élők és holtak bűnét: a megigazulás a mise-cselekvény révén válik sajátunkká, nem pedig hit által, ami a Szentírás ellen van.

Krisztus ellenben azt rendeli: *Ezt cselekedjétek az én emlé-kezetemre.* A mise tehát azért rendeltetett, hogy a hit a szent-séggel való élés alkalmával megemlékezzék azokról a jótéte-ményekről, melyekben Krisztus által része van s így felbátorítsa és megvigasztalja a rettegő lelkiismeretet. Mert a Krisztusról megemlékezni annyi, mint jótéteményeiről megemlékezni s érezni azt, hogy azoknak valósággal részesei vagyunk. Ellenben nem elég a pusztá történeti tényről megemlékezni, mert erről a zsidók és az istentelenek is megemlékezhetnek. Misét ennél fogva azért kell tartani, hogy a szentséget kiszolgáltassák azoknak, akiknek vigasztalásra van szükségük, amint Ambrosius mondja: Mivel mindig vétkezem, mindig kell orvosságot vennem.

Mivel pedig a mise a szentségnek illetően közlése, nálunk egy közös gyülekezeti misét szokás tartani minden egyes ünnep-

napon és más napokon is, hogy, ha vannak, akik a szentséggel élni akarnak, a szentséget kiszolgáltassák azoknak, akik óhajtják. Mert Gergely előtt a régiek nem tesznek említést magán miséről, közös miséről [ellenben] igen sokszor szólnak. Chrysostomus azt mondja: A pap naponként ott áll az oltár előtt s némelyeket buzdít a szentséggel élésre, másokat visszatart. A régi egyházi törvényekből is kitűnik, hogy egy pap tartotta a misét, a többiek pedig, papok és diakónusok, az ő kezéből vették az ur testét. A niceai zsinati törvény szavai ugyanis így hangzanak: A diakónusok annak rendje szerint a papok után vegyék a püspöktől vagy az illető paptól a szentséget, Pál is (I. Kor. 11.) azt rendeli az úrvacsoráról, hogy egymást megvárják, hogy közösen részesüljenek benne.

Mivel tehát a mise úgy, amint nálunk tartják, nincsen példa nélkül az egyházban, sem a Szentírásban, sem az egyházi atyáknál, azt hisszük, lehetetlen azt helyteleníteni, kivált mivel a nyilvános szertartásokat nagyrészt hasonló módon tartják meg, mint ahogy eddig szokásban voltak. Csupán a misék számára nézve van eltérés, de ennek korlátozása a nyilvánvaló súlyos visszaélések miatt [különben is] csak javára válnék az ügynek. Mert hajdan a legnépesebb gyülekezetekben sem tartottak minden nap misét, amint arról a Hármas Történet (9. könyv 38. fejezet) tanúskodik. Viszont Alexandriában szerdán és pénteken szentírási szakaszokat olvasnak fel s azokat a tanítók magyarázzák; mindez a miseáldozat ünnepi szertartása nélkül megy végbe.

IV.

A gyónásról.

A gyónást a részünkön levő gyülekezetekben nem törölték el. Csak azoknak szokták ugyanis a Krisztus testét kiszolgáltatni, akiket előbb megvizsgáltak és feloldoztak. Azonkívül igen gondosan kioktatják a népet a feloldozásban való hitről, melyről ennek előtte mélyen hallgattak. Tanítják nálunk az embereket, hogy a feloldozást igen nagyra becsüljék, mivel Istennek szava, s hirdetése Isten parancsolatára történik. Kiemelik a kulcsok hatalmát és emlékeztetik az embereket arra, milyen nagy vigasztalást meríthet abból a megrettent lelkiismeret, továbbá, hogy Isten a hitet keresi nálunk, hogy annak a feloldozásnak úgy higyjünk, mint Isten szavának, mely a mennyekből közvetlenül

szól hozzánk, és hogy ez a Krisztusban való hit valósággal eléri és megnyeri a bűnbocsánatot. Előbb szertelenül feldicsérték az elégtételül szolgáló cselekedeteket, a hitről ellenben és a Krisztus érdeméről, valamint a hit által való megigazulásról szó sem volt. Azért ebből a részből legkevésbé lehet hibáztatni a mi gyülekezeteinket. Mert ellenfeleink azt is kénytelenek rólunk elismerni, hogy a megtérésről való tanítást a mieink igen nagy buzgalommal karolták fel és tárták a nyilvánosság elé.

De azt is tanítják a gyónásról, hogy az egyes vétkek felsorolása nem szükséges és hogy az emberek lelkiismeretét nem szabad megterhelni az összes vétkek felsorolásának gondjával, mivel az összes vétkeket elmondani úgyis lehetetlen, amint a Zsoltár bizonyítja: *Kicsoda tudhatja a vétkeket?* Hasonlóképen Jeremiás: *Gonosz az emberi szív és kikutathatatlan.* Ha tehát csak a valósággal előszámlált bűnökre volna bűnbocsánat, az emberek lelkiismerete soha meg nem nyugodhatnék, mivel igen sok bűnt nem látnak és nem tartanak emlékezetben. Régi egyházi írók is arról tanúskodnak, hogy az egyes vétkek felsorolása nem szükséges, A [Gratianus-féle] Dekrétom ugyanis Chrysostomust idézi, aki azt mondja: Nem mondom, hogy nyilvánosan leleplezd önmagadat, sem hogy magadat mások előtt vádold; de azt akarom, hogy megfogadd a próféta szavát: Tárd fel isten előtt a te utadat. Vallj meg tehát vétkeidet Isten előtt, a te igaz bírád előtt imádságban. Jelentsd meg vétkeidet ne ajkaddal, hanem lelkiismereted megemlékezésével stb. Az egyházi törvénykönyvnek a gyónásról szóló magyarázata (az V. Szakasz „Consideret“ kezdetű fejezetében) bevallja, hogy a gyónás emberi joggal alapul. Mindamellott megtartják nálunk a szokást egyrészt azért a megbecsülhetetlen nagy jó-téteményért, mely a feloldozásban rejlik, másrészt azért, mert a lelkiismeret számára egyébként is többféle haszonnal jár.

V.

Az ételek megkülönböztetéséről.

Közmeggyőződés volt nemcsak a nép között, hanem az egyház tanítói között is, hogy az ételek között való különbségtetés és hasonló emberi hagyományok betartása olyan hasznos cselekedetek, melyekkel az ember kiérdemelheti a kegyelmet és eleget tehet bűneiről. Hogy csakugyan ez volt a közvélemény,

kitűnik abból, hogy napról-napra új meg új szertartásokat, új meg újfajta rendeket, új meg új ünnepeket, új meg új böjtöket hoztak be s a tanítók a templomokban akként sürgették ezeket a dolgokat, mint a kegyelem kiérdemlésére szükséges istentiszteleti cselekvényeket és rettenetesen ijesztgették az emberek lelkiismeretét arra az esetre, ha ebben a tekintetben valami mulasztást követnének el. Az emberi hagyományok felől táplált ezen hiedelem az egyházra sokféle káros következménnyel járt.

Elhomályosult mindenekelőtt a kegyelemről és a hit által való megigazulásról szóló tanítás, mely az evangéliom veleje s amelynek legfelül kell állania az egyházban és mindenek fölött kitűnnie, hogy a Krisztus érdemét jól lehessen megismerni s a hit, mely a Krisztusért bízik a bűnök bocsánatában, magasabb helyre kerüljön, mint bármely cselekedet. Pál is azért szállt sikra olyan nagy erővel ezért a tanért és tolta félre a törvényt és az emberi hagyományokat, hogy megmutassa: a keresztyénség értelmében az igazságosság más valami, mint efféle cselekedetek, t. i. az a hit, mely hiszi a bűnöknek ingyen kegyelemből való megbocsátását a Krisztusért. De Pálnak ezt a tanítását majdnem teljesen elnyomták azok az emberi hagyományok, melyek azt a balhiedelmet szülték, hogy az isteni kegyelmet és megigazulást ételek közötti különbségtevással és hasonló kegyes gyakorlatokkal kell kiérdemelni. A bűnbánattartásban szó sem volt a hitről, mindig csak az elégtételül szolgáló cselekedeteket emelték ki, mintha csak ezekben állana az egész bűnbánat.

Másodszor; ezek az emberi hagyományok elhomályosították Isten parancsolatait, — mert azokat a hagyományokat sokkal többre becsülték, semmint Isten parancsolatait. Az egész keresztyénség, úgy vélték, semmi egyéb, mint bizonyos ünnepek» szertartások, böjtök, viseletek pontos betartása. Az efféle hagyománybetartást a legdíszesebb címekkel ruházták fel, — hogy az a „lelki élet“, vagy „a tökéletes élet“. Ellenben Isten parancsolatainak a hivatás körében való betöltése semmi dicséretben nem részesült; hogy a családfő utódokat nevelt, az anya gyermekeket hozott a világra, a fejedelem az országot kormányozta, — ezeket afféle világi és tökéletlen dolgoknak tartották, melyek sokkalta alsóbb rendűek azoknál a sokat magasztalt jócselekedetknél, melyek a hagyomány betartására szolgálnak. Ez a tévedés szörnyen kínozta a kegyes emberek lelkiismeretét, mert fájt nekik, hogy ők oly tökéletlen életet élnek — házasságban, hivatalokban vagy más polgári foglalkozásokban; csodálattal tekin-

tettek a szerzetesekre s effélékre s tévesen azt hitték, hogy azoknak az életmódja kedvesebb Isten előtt.

Harmadszor: azok az emberi hagyományok nagy veszedelemmel jártak az emberek lelkiismeretére, mivel minden hagyományt betartani lehetetlen volt s az emberek mégis azt gondolták, hogy a hagyomány emberi parancsolatainak betartása a kegyességnek szükségképeni követelése. Gerson írja, hogy e miatt sokan kétségbeestek, némelyek még öngyilkosságot is követtek el, mivel azt látták, hogy a hagyomány követelményeinek nem tudnak eleget tenni, a hit által való megigazulásról s a kegyelemről pedig ugyanakkor nem hallottak semmit. Igaz: a summisták és egyéb hittudósok összegyűjtik a hagyományokat és könnyebbségeket keresnek, hogy a lelkiismeret terhén könnyítsenek; de valósággal nem szabadítják fel a lelkiismeretet, sőt sokszor még szorosabb hurkot vetnek reá. Azonkívül a hagyományok összegyűjtése annyi dolgot adott az iskoláknak és prédikációknak, hogy rá sem értek a Szentíráshoz nyúlni és abban keresni hasznosabb tanításokat a hitről, a keresztről, a reményről, a polgári foglalkozások tisztességéről, a lelkiismeretnek súlyos megpróbáltatások között való vigasztalásáról. Azért Gerson és egyes más hittudósok keményen panaszkodtak a miatt, hogy a hagyományt illető haszontalan cívódások akadályozzák őket a tan érdemlegesebb részeivel való foglalkozásban. Augustinus is tiltakozik az ellen, hogy az emberek lelkiismeretét efféle hagyománybetartásokkal megterheljék és bölcsen inti Januariust, hogy tudja: az ilyen hagyománybetartás közönyös dolog; ez saját szava.

Azért meg kell szűnnie annak a látszatnak, mintha a mieink könnyelműségből vagy a püspökök iránti gyűlöletből hozták volna elő ezt az ügyet, — ahogyan némelyek hazugul felteszik. Már nagyon is szükséges volt, hogy a gyülekezeteket figyelmeztessük azokra a tévedésekre, melyek a hagyományok helytelen felfogásából származtak. Mert az evangéliom parancsolóan követeli, hogy a gyülekezetek tanításában a legnagyobb gondot a kegyelemre és a hit által való megigazulásra fordítsuk, ezt pedig nem lehet megérteni, ameddig az emberek azt gondolják, hogy a hagyomány betartására szolgáló önkényes jócselekedetekkel érdemelhetik ki a kegyelmet.

Azt tanították tehát a mieink, hogy az emberi hagyományok parancsolatainak a betartásával nem lehetséges a kegyelmet

kiérdemelnünk vagy megigazulnunk. Azért nem is szabad azt gondolni, hogy a hagyomány betartására szolgáló efféle cselekedetek a kegyesség követelményei. Ezt a Szentírásból vett bizonyságokkal is igazolják. Krisztus (Máté ev. 15.) menti az apostolokat, akik a hagyományos szokást nem tartották be, jóllehet nyilván nem egy magában véve meg nem engedett, hanem csupán közönyös dologról volt szó, és pedig olyanról, amely a törvényben megszabott mosakodásokkal volt rokonságban; azt mondja ugyanis: *Hiába tiszteltek engemet olyan dolgokkal, melyek embereknek parancsolatai!* Nem követel tehát haszontalan kegyes cselekedeteket. Kevéssel utóbb pedig hozzáteszi: *Nem az fertőzteti meg az embert, ami a száján bemegey.* Hasonlóan Római lev. 14: *Istennek országa nem ételben vagy italban áll.* Kol. lev. 2: *Senki titeket ne kárhóztasson az ételért vagy italért, a szombatért vagy ünnepnapért* Hasonlóan: *Ha a Krisztussal meghaltatok és megszabadultatok e világ rendelkezéseitől, miért terheltetitek meg magatokat, mintha e világban élők volnátok, efféle rendelkezésekkel: Ne érintsd, meg se kóstold, csak ne is illesd?* Apóst. Csel. 15. Péter azt mondja: *Mit kísértitek az Istent, hogy a tanítványok nyakába olyan igát tesztek, melyet sem a mi atyáink, sem mi el nem hordozhattunk? Sőt inkább a mi Urunk Jézus Krisztus kegyelme által hisszük, hogy megtartatunk, miképen ők is.* Péter itt kimondja, hogy az emberek lelkiismeretét nem szabad még több, akár mózesi, akár másféle rendeléssel megterhelni. A Timoteushoz írt I. levél 4. részében bizonyos ételek megtiltását ördögi tannak nevezi, mivel evangéliom-ellenes dolog ilyen cselekedeteket elrendelni vagy cselekedni, akár azért, hogy velük a kegyelmet kiérdemeljük, akár azért, mert azt gondoljuk, hogy efféle szokás nélkül nincs igazi keresztyénség.

Itt azzal az ellenvetéssel élnek ellenfeleink, hogy a mieink tiltják az önfegyelmzési és a test öldöklését, akárcsak Jovinianus. Ámde egészen mást találni a mieink irataiban Ők ugyanis sohasem feledkeztek meg tanításaikban a keresztyviselésről, arról, hogy a keresztyén embernek el kell tűrnie a szenvedéseket. Az az igazi, komoly és képmutatás nélkül való önsanyargatás: különféle szenvedésekkel megpróbáltatni és megfeszíttetni a Krisztussal.

Tanítják azonfelül azt is, hogy minden keresztyén ember kötelessége, hogy testi önfegyelmzéssel vagy testi gyakorlatok-

kai és munkákkai úgy gyakorolja és tartsa féken önmagát, hogy a bőség vagy tétlenség bűnre ne ingerelje, — nem, hogy azokkal a gyakorlatokkal kiérdemeljük a kegyelmet vagy eleget tegyünk bűneinkért. És ezt a testi önfegyelmézést mindenkor nagyon komolyan kell venni, nemcsak egyes megszabott napokon, amint Krisztus meghagyja: *Vigyázzatok, hogy a ti szíveitek meg ne nehezedjenek dobzódásnak miatta.* Hasonlóan: *Ez a fajzat pedig ki nem megy, hanem könnyörgés és böjtölés által.* Pál pedig azt mondja: *Megsanyargatom testemet és szolgává teszem.* Itt világosan reámutat arra, hogy testét nem azért sanyargatja, hogy ilyen önfegyelmézéssel kiérdemelje a bűnbocsánatot, hanem hogy teste engedelmes eszköz és alkalmas legyen lelki dolgokra és hivatása kötelességeinek elvégzésére. Nem ítélik el tehát magát a böjtöt sem, hanem csupán a hagyomány azon rendelkezéseit, amelyek bizonyos napokat, bizonyos ételeket szabnak meg a lelkiismeret veszedelmére, mintha olyatén cselekedetek szükséges kellékei volnának a kegyességnek.

Mindamellettt megtartják nálunk a hagyomány legtöbb rendelkezését, mely arra való, hogy az egyházban a dolgok rendesen folyjanak, — így a szentleckék rendjét a misében, valamint a főünnepeket. De amellettt figyelmeztetik az embereket, hogy az ilyen hagyománytisztelet nem igazít meg Isten előtt és hogy ha valaki az ilyen dolgokat botrányokozás nélkül elmulasztja, azt nem szabad bünszámba venni. Ez a szabadság az emberi szokásokra nézve az egyházi atyák előtt sem volt ismeretlen. A Keleten ugyanis a húsvét ünnepét más időben tartották, mint Rómában s amikor a rómaiak e miatt az eltérés miatt szakadással vádolták a Keletet, nem maradt el a másik oldalról az intés, hogy az ilyen szokásoknak nem kell mindenütt egyezniök. Irenaeus azt mondja: A böjt különbözősége nem bontja meg a hit összhangját, amint Gergely pápa is (az egyházi törvénykönyv XII. szakaszában) kijelenti, hogy az efféle eltérés nem sérti az egyház egységét. A Hármas Történetben, a 9. könyvben, egész példatára található az eltérő szokásoknak s hozzá ez a megjegyzés: Az apostoloknak nem arra volt gondjuk, hogy ünnepnapokat rendeljenek, hanem hogy az embereket jó élet folytatására és kegyességre intsék.

VI.

A szerzetesi fogadalmakról.

Amit nálunk a szerzetesi fogadalmakról tanítanak, azt jobban meg lehet érteni, ha az ember nem feledkezik meg arról, milyen állapotban voltak előbb a kolostorok, milyen sok minden történt magukban a kolostorokban naponként, ami az egyházi törvényekkel ellenkezett. Augustinus idején szabad társulatok voltak, később mikor a fegyelem meglazult, mindenütt hozzávették a fogadalmakat, hogy mintegy képzeletbeli börtön segítségével állítsák helyre a fegyelmet.

Hozzájárult aztán lassanként sok egyéb szabály is, amelyet be kellett tartani, s ezekkel a bilincsekkel az egyházi törvények ellenére sokszor megkötözték azokat is, akik a törvényes kort még el sem érték.

Sokan tévedésből kerültek bele az életnek ezen állapotába, akik ha nem voltak is kiskorúak, mégsem bírtak helyes ítélettel saját képességeik fölül. Akik pedig egyszer benne voltak a hálóban, azokat kényszerítették a bennmaradásra, bár némelyek az egyházi törvények jóvoltából felszabadulhattak, s ez még többször megesett az apácakolostorokban, mint a férfiszervezetekben, holott a gyengébb nemet inkább kellett volna kímélni. Ezt a ridegséget már ennek előtte is sokan elítélték olyan jóindulatú emberek, akik sajnálkozva látták, hogyan dugtak zárdákba leányokat, ifjakat csupán az ellátás kedvéért, látták, milyen szerencsétlen következményeket szült ez az eljárás, milyen botrányokra adott okot, milyen hurkot vetett az emberek lelkiismeretére. Fájdalommal látták az egyházi törvények tekintélyének megvetését és semmibevételét ebben az ügyben, mely kiváltképen sok veszedelemmel járt. Ezekhez a bajokhoz hozzájárult még a fogadalmakról való olyatén felfogás, melyről tudva van, hogy egykor maguknak a szerzeteseknek sem tetszett, legalább azoknak, akik egy kissé értelmesebbek voltak. Azt tanították ugyanis, hogy a fogadalom egyenlő a keresztséggel; azt tanították, hogy az effajta étellel ki lehet érdemelni a bűnbocsánatot és az Isten előtt való megigazulást. Sőt megtoldották még azzal is, hogy a szerzetesi élet nemcsak az Isten előtt való megigazulást érdemli ki, hanem még ennél is többet, mivel nemcsak a parancsolatokat tartja meg, hanem az evangéliumi tanácsokat is.

Így elhitették az emberekkel, hogy a szerzetesi fogadalomtétel sokkal jobb, mint a keresztség, hogy a szerzetesi élet érdemben magasabb fokon áll, mint a polgári hivatalban töltött élet vagy a lelkészek és hasonlók élete, akik Isten parancsolatai szerint önkényesen kigondolt kegyeskedés nélkül egyszerűen hivatásuknak élnek. Mindezt semmiképp sem lehet tagadni, könyveikben olvashatja bárki.

Mi történt aztán a kolostorokban? Egykor a szent tudományok és egyéb tanulmányok iskolái voltak az egyház hasznára, belőlük kerültek ki a lelkészek és a püspökök: most másként áll a dolog; semmi szükség olyan dolgokat elmondani, amelyeket mindenki tud. Egykor azért mentek kolostorokba, hogy együtt tanuljanak: most kitalálták, hogy az életnek ez a neme arra van rendelve, hogy az ember kiérdemelje a kegyelmet és a megigazulást, sőt azt hirdetik, hogy ez a tökéletesség állapota s ezt többre becsülik az életnek minden egyéb állapotánál, mely Isten rendelésén alapul. Ezt minden rosszakaratú túlzás nélkül csupán azért mondtuk el, hogy a mieinknek erre az ügyre vonatkozó tanítása jobban érthető legyen.

Először is azokról, akik házasságot kötnek, a mi részünkön azt tanítják, hogy házasságot kötnie szabad mindenkinek, aki nem alkalmas a házasságtól való tartózkodásra, mert a fogadalmak nem tehetik érvénytelenné Isten parancsolatát. Isten parancsolata pedig ez: *A paráznság miatt legyen kinek-kinek felesége.* De nemcsak ez a parancsolat, hanem Istennek teremtése és rendelése is házasságkötésre utalja azokat, akik Istennek különös intézkedése folytán kivételt nem alkotnak, azon ígéje szerint: *Nem jó az embernek egyedül lenni.* Nem vétkeznek tehát azok, akik Isten ezen parancsának és rendelésének engedelmeskednek.

Mit lehet ennek ellene vetni? Ám magasztalja bárki a fogadalom kötelező erejét, amennyire akarja, azt mégsem tudja keresztülvinni, hogy a fogadalom érvénytelenítse Isten parancsolatát. Az egyházi törvények azt tanítják, hogy minden fogadalomra nézve kivételt alkot a följebbvalónak a joga; de ha így van, annál kevésbé lehetnek érvényesek ezek a fogadalmak Isten parancsolatának ellenére.

Ha semmi ok nem volna, mely miatt a fogadalmak kötelező érvényességét meg lehetne változtatni: a római pápák sem adtak volna alóla felmentést. Mert hiszen senki ember fiának nincs hatalmában felbontani olyan kötelezettséget, mely egyszerűen isteni jogon alapul. Ellenkezőleg okosan gondolkodtak azok a

római pápák, akik azt tartották, hogy a fogadalmi kötelezettséget a méltányosság alapján kell elbírálni; azért sok példáját lehet olvasni annak, hogy szerzetesi fogadalmak alól felmentést adtak. Ismeretes az arragonok királyának az esete, kit a kolostorból hívtak vissza; de vannak ismeretes példák a mi időnkben is.

Azután: miért túlozzák ellenfeleink a fogadalmi kötelezettséget vagy a fogadalom hatását, holott a mellett hallgatnak magának a fogadalomnak természetéről, — hogy lehetséges dologra kell vonatkoznia, — hogy önkéntesnek kell lennie, az ember saját jószántából és meggondolásából származónak? De hogy az örök szüzesség mennyire áll az ember hatalmában, azt tudja mindenki. Aztán: hányan vannak, akik a saját jószántuk és önálló megfontolás alapján tettek fogadalmat? Leányokat és ifjakat, még mielőtt önállóan ítélni tudnának, reábeszélnek a fogadalomtételre, olykor még kényszerítik is. Azért nem méltányos dolog olyan ridegen vitatni a fogadalmi kötelezettséget, mikor mindenki elismeri, hogy a fogadalom természetével ellenkezik az olyan fogadalomnak az elfogadása, melyet valaki nem a maga jószántából és nem a saját meggondolása alapján tesz le.

Sok olyan egyházi törvény van, mely a tizenötödik év előtt letett fogadalmat érvénytelennek mondja, mivel ezen kor előtt az embernek még nyilván nincs annyi ítélőképessége, hogy egész élete felől rendelkezni tudna. Van olyan egyházi törvény is, mely még több tekintettel van az emberi gyarlóságra és hozzá ad még néhány évet, amennyiben a tizennyolcadik év előtt megtiltja a fogadalomtételt. De bármelyiket követjük is, a szerzetesek legtöbbször megvan a mentsége a kolostorok elhagyására, mert a legtöbbször ezen életkor előtt tett fogadalmat.

Végül, még ha a fogadalom megszegése megrovás alá esnék is, abból mégsem következik legott az, hogy az ilyen személyeknek a házasságát fel kellene bontani. Augustinus legalább azt mondja, hogy nem kell felbontani (XXVII. Szakasz, I, kérdés, a „Nuptiarum“ kezdetű fejezetben); az ő tekintélye pedig nagy súllyal esik latba akkor is, ha később mások más-ként vélekedtek.

Jóllehet ennél fogva úgy látszik, hogy Istennek a házasságra vonatkozó parancsolata a legtöbbször felmenti a fogadalmak alól, a mieink mindamelllett még egy más okot is felhoznak a fogadalmak érvényessége ellen, hogy t. i. minden olyan istentisztelet, melyet Isten parancsolata nélkül emberek hoztak be a megigazulás és a kegyelem kiérdemlésének gondolatával:

istentelen, amint Krisztus mondja Máté ev. 15: *Hiába tisztelnek engemet emberi rendelésekkel.* Pál is mindenütt tanítja, hogy a megigazolást nem a hagyomány parancsolatainak a betartása és olyan kegyes gyakorlatok útján kell keresnünk, melyeket emberek gondoltak ki, hanem hogy az a hit által lesz osztályrészévé azoknak, akik hisznek abban, hogy Isten őket a Krisztusért kegyelmébe fogadja.

A szerzetesek pedig nyilván azt tanították, hogy mesterséges vallási gyakorlatokkal eleget lehet tenni a bűnökért, kiérdemelni a kegyelmet és megigazolást. Mi más ez, mint a Krisztus dicsőségét kisebbiteni s elhomályosítani és tagadni a hit által való megigazolást? Ebből az következik tehát, hogy azok a szokásos fogadalmak az igaz kegyességgel ellenkező kegyességi gyakorlatok voltak s azért érvénytelenek. Mert az olyan parancsolat, mely az igaz kegyességgel és Isten parancsolataival ellenkezik, nem érvényes és az egyházi törvény szerint sem lehet a fogadalom rosszra való kötelezés.

Pál azt mondja Galat. 5: *Elszakadtatok a Krisztustól, akik a törvény által akartok megigazolni, a kegyelemből kiestetek.* Tehát elszakadnak a Krisztustól és kiesnek a kegyelemből azok is, akik a fogadalmak útján akarnak megigazolni. Mert ezek is, akik a fogadalmaknak tulajdonítják megigazolásukat, saját cselekedeteiknek tulajdonítják azt, ami igazában a Krisztus dicsőségéhez tartozik.

Nem is lehet tagadni, hogy a szerzetesek azt tanították, hogy fogadalmak útján és a hagyomány parancsolatainak betartása révén érik el a megigazolást és érdemlik ki a bűnbocsánatot; sőt még ennél is képtelenebb dolgot fűztek hozzá: azt mondták, hogy cselekedeteiket másoknak kölcsön adhatják. Ha valaki ezeket a dolgokat gyűlölködésből akarná feszegetni, milyen sok mindent tudna összeszedni, amitől most már maguk a szerzetesek is pirulnak! Eddig elhitették az emberekkel, hogy a mesterséges vallási gyakorlatok folytatása a keresztyén tökéletesség állapota, De nem annyit jelent ez, mint cselekedeteknek tulajdonítani a megigazolást? Nem csekély botrány az az egyházban, ha olyasmit állítanak a nép elé istentisztelet gyanánt, amit Isten parancsolata nélkül emberek gondoltak ki, s aztán azt tanítják, hogy az ilyen kegyességi gyakorlat igazítja meg az embert. Mert a hit által való megigazolás, melyet kiváltképpen kell hirdetni az egyházban, elhomályosul, ha azzal a csodálatos angyali kegyességgel, a szegénységnek, az alázatosságnak és a

házasságtól való tartózkodásnak szent képmutatásával törlik ki az emberek szemét.

Azonkívül elhomályosulnak Isten parancsolatai és Isten igaz tisztelete, ha az emberek azt hallják, hogy egyedül a szerzetesek élnek a tökéletesség állapotában, — mert a keresztyén tökéletesség annyi, mint igazán félni az Istent és újra erősen hinni és bízni abban, hogy Isten kiengesztelődött irántunk a Krisztusért, kérni Istentől és biztosan várni segedelmet hivatásunk minden ügyeiben, a közben a nyilvános élet terén is jó cselekedetekben szorgoskodni és hivatásunknak élni. Ezekben a dolgokban van az igazi tökéletesség és Isten igaz tisztelete, nem pedig a házaselettől való tartózkodásban vagy a koldusságban vagy szennyes öltözetben. De a nép sokféle káros véleményt alkot a szerzetesi életnek azon hamis dicsőítése alapján. Hallja, hogyan dicsőítik a házasságtól való tartózkodást; azért nem tud a lelkiismeret sérelme nélkül házasságban élni. Hallja, hogy csak a koldusok tökéletesek; azért csak a lelkiismeret sérelmével tartja meg tulajdon javait és folytatja üzletét. Hallja, hogy evangéliumi tanács a bosszúállástól tartózkodni; azért némelyek nem áttalnak a magán életben bosszút állani, mivel azt hallják, hogy csak tanácsról, nem parancsolatról van szó. Mások azt tartják, hogy minden hivatalviselés és polgári tisztség méltatlan keresztyén emberhez.

Könyvekben lehet olvasni olyan emberek példáiról, akik elhagyták házasságukat, elhagyták az állam szolgálatát és kolostorokba vonultak vissza. Ezt úgy hívták: elhagyni e világot és az életnek oly nemét keresni, mely Istennek jobban tetszik; nem ismerték fel azt, hogy Istent azon parancsolatok szerint kell szolgálni, amelyeket ő maga adott, nem pedig olyan parancsolatok szerint, melyeket emberek gondoltak ki. Ezekre a dolgokra figyelmeztetni kell az embereket.

Gerson már ezen idők előtt megróttá a szerzeteseknek a tökéletességre vonatkozó tévedését és bizonyosságot tett arról, hogy az ő idejében új hang volt az, amely a szerzetesi életet a tökéletesség állapotának mondta.

Ilyen sok istentelen vélemény tapad a fogadalmakhoz: hogy megigazítják az embert, — hogy a keresztyén tökéletesség zálogai, — hogy egyszerre töltik be a tanácsokat és parancsolatokat, — hogy sükségenfelüli jócselekedeteket hoznak létre. Mivel ez megannyi hamis és hiábavaló vélemény, a fogadalmak érvénytelenek.

VII.

Az egyházi hatalomról.

Nagy viták folytak a püspökök hatalmáról és voltak, akik e közben az egyházi hatalmat és a világi hatalmat ügyetlenül összezavarták. A kettőnek összezavarásából világraszóló háborúk és óriási bonyodalmak származtak, midőn a pápák, a kulcsok hatalmára támaszkodva, nemcsak istentiszteleti újításokat rendeltek el, bizonyos esetekben az egyházi felmentésnek a pápaság számára való fenntartásával, erőszakos kiközösítésekkel terhelték meg az emberek lelkiismeretét, hanem arra is vállalkoztak, hogy földi királyságokat adományozzanak és császárokat fosszanak meg birodalmuktól. Ezeket a hibákat már régen ezelőtt megrótták az egyházban kegyességükről és tudományukról ismert férfiak. A mieink tehát, hogy az emberek lelkiismereti terhén könnyítsenek, kénytelenek voltak reámutatni az egyházi hatalom és a világi hatalom közötti különbségre s azt tanították, hogy Isten parancsolata értelmében mind a kettőt vallásos tiszteletben kell tartani és megbecsülni mint Istennek ezen a földön legnagyobb jótéteményeit.

Közelebbről t. i. azt tanítják, hogy a kulcsok hatalma vagy a püspökök hatalma az evangéliom szerint Istentől való hatalom vagy megbízás az evangéliom hirdetésére, a bűnbocsánat megadására vagy fenntartására és a szentségek kiszolgáltatására. Mert Krisztus ezzel a megbízással bocsátja el az apostolokat János ev. 20: *Amiképen elbocsátott engem az Atya, akképen bocsátlak el én is titeket. Vegyetek Szentlelket. Valakiknek megbocsátjátok bűneiket, megbocsáttatnak; akiknek megtartjátok, megtartatnak.* Márk ev. 16: *Menjetek el, hirdessétek az evangéliomot minden teremtménynek.*

Ezt a hatalmat nem lehet másként gyakorolni, mint az igének tanítása vagy prédikálása és a szentségeknek akár többek, akár egyesek számára való kiszolgáltatása útján, kinek-kinek hivatása szerint; mert azok a javak, amelyek ezen az úton közöltetnek, nem testiek, hanem örökkévalók: örökkévaló igazságosság, Szentlélek, örökélet. Ezekben nem részesülhet az ember másként, mint az ige és a szentségek közlése által, amint Pál mondja Római lev. 1: *Az evangéliom Istennek hatalma minden hívőnek üdvösségére.* Ha tehát az egyházi hatalom örökkévaló javakat közöl és egyedül az igehirdető szolgálat útján gyakorol-

ható: a polgári rendtartást nem akadályozza, amint az ének-művészet egyáltalán nem akadályozza a polgári rendtartást. Hiszen a polgári rendtartás egészen más dolgok körül forog, mint az evangéliom. A polgári hatóság nem a lelket védi, hanem a testet és a testi javakat nyilvánvaló igazságtalanságok ellen, és fegyverrel és testi büntetésekkel tartja féken az embereket, hogy fenntartsa a polgári élet igazságrendjét és a közbékét.

Az egyházi és a világi hatalmat tehát nem szabad össze-zavarni. Az egyházi hatalom megbízása az evangéliom tanítására és a szentségek kiszolgáltatására szól. Az ne rontson idegen hatáskörbe, ne ruházzon át földi királyságokat, ne érvénytelenítse a polgári hatóságok rendeleteit, ne oldja fel a törvényes engedelmisséget, ne akadályozza az igazságszolgáltatást semminemű polgári rendezet vagy szerződés ügyeiben, ne szabjon törvényt a felsőbbségeknek arról, milyen legyen az állam formája, amint Krisztusnak mondja János ev. 18: *Az én országom nem e világból való.* Továbbá: Lukács ev. 12: *Kicsoda tett engem köztetek bíróvá vagy osztóvá?* Pál is azt mondja Filipp. lev. 3: *A mi polgárságunk a mennyekben van.* II. Korint. lev. 10: *A mi vitézkedésünknek fegyverei nem testiek, hanem Isten ereje által erősek erőssége lerontására.*

Ilyen módon tesznek különbséget a mieink mind a két hatalom kötelességei között és kötelezik az embereket arra, hogy mind a kettőt tiszteletben tartsák és elismerjék, hogy mind a kettő Isten adománya és jótéteménye.

Ha püspökök világi hatalommal is rendelkeznek, ez nem az evangéliom rendelkezéséből illeti meg a püspököket, hanem egyedül emberi jog alapján, mint olyan hatalom, melyet a királyok és császárok világi javaik gondozása végett ruháztak rájuk. Ez azonban másnemű hivatal, mint az evangéliom szolgálata.

Amikor tehát a püspökök bíraskodásáról van szó, világi hatóságukat külön kell választani az egyházi bíraskodástól. Ehhez képest az evangéliom szerint, vagy amint mondani szokás, isteni jog alapján, semminemű bírói jog nem illeti meg a püspököket mint püspököket, vagyis azokat, akik az ige és a szentségek szolgálatával vannak megbízva, csupán bűnöket megbocsátani, továbbá a tant ismerni, az evangéliomtól eltérő tant elvetni és az istenteleneket, akiknek istentelensége nyilvánvaló, az egyház közösségéből kizárni nem emberi erőszakkal, hanem az igével. Ebben a tekintetben szükségképen és isteni jog szerint engedelmisséggel tartoznak nekik a gyülekezetek,

az Úr szava szerint Lukács ev. 10: *Aki titeket hallgat, engemet hallgat.* Ellenben ha az evangéliom ellenére tanítanak valamit vagy rendelnek el, ott van a gyülekezetek számára Istennek az a parancsolata, mely megtiltja az engedelmességet. Máté ev. 7: *Órizzedjétek a hamis prófétáktól.* Galat. lev. 1: *Ha mennyei angyal hirdetne néktek más evangéliomot, legyen átok.* II. Korint. lev. 13: *Nem cselekedhetünk semmit az igazság ellen, hanem az igazságért.* Továbbá: *A hatalom adatott nekünk építésre, de nem rontásra.* Ezt rendelik az egyházi törvények is. (II. szakasz, a papokról szóló 7. és a nyájról szóló fejezet.) Augustinus is azt mondja Petilianus levele ellen: Még a katolikus püspököknek sem kell igazat adni, ha esetleg valamiben tévednek vagy ha olyan véleményt nyilvánítanak, mely az isteni szent iratokkal ellenkezik.

Ha valami egyéb hatalommal vagy bírói joggal rendelkeznek bizonyos ügyekben való ítélkezésre, pl. házassági vagy adóügyekben stb., ez csupán emberi jogon illeti meg őket; ahol pedig püspökök nincsenek, a fejedelmek kötelesek, még nem akarva is, alattvalóiknak igazságot szolgáltatni, hogy a béke fenntartassék.

Ezenkívül vita folyik arról is, hogy a püspököknek vagy a lelkészeknek van-e joguk szertartásokat behozni az egyházban és ételekről, ünnepekről, az egyház szolgálóinak rangfokozatairól vagy a szerzetes rendekről törvényeket adni. Akik a püspököknek ezt a jogot tulajdonítják, bizonyosságul ezt hozzák fel János ev. 16: *Még sok mondanivalóm van hozzátok, de most el nem hordozhatjátok. Mikor pedig eljő az igazságnak ama Lelke, minden igazságra vezérel titeket.* Felhozzák az apostolok példáját is (Apóst. csel. 15), akik tiltó rendeletet adtak ki a vértől és a megfulladt állat húsától való tartózkodásra. Felhozzák a szombatnapot, melyet nyilván a tízparancsolat ellenére változtattak át vasárnapra. Egy példát sem emlegetnek oly sokszor, mint épen a szombatnap megváltoztatását. Azt vitatják: az egyház hatalmának ugyancsak nagyra kell lennie, ha még a tízparancsolat egyikét is felfüggesztette.

De erről a kérdésről a mieink azt tanítják, hogy a püspököknek nincsen hatalmuk arra, hogy az evangéliom ellenére rendeljenek el valamit, amint erre fentebb utalás történt. Ugyanezt mondják az egyházi törvények is. (IX. szakasz.) Továbbá: a Szentírás ellen van emberi hagyományokat behozni vagy kötelezővé tenni abból a célból, hogy azok betartásával eleget

tegyünk bűneinkért vagy kiérdemeljük a kegyelmet és megigazulást. Mert sérelem esik a Krisztus érdemének dicsőségén, ha efféle, a hagyomány betartására szolgáló cselekedetekkel akarjuk kiérdemelni a megigazulást. De nyilvánvaló, hogy ezen felfogás következtében szinte a végtelenségig szaporodtak az egyházban a hagyományok, míg ellenben a hitről és a hit által való megigazulásról szóló tanítás teljesen háttérbe szorult, mert ugyanakkor megszorították az ünnepek számát, böjtöket rendelték el, új meg új szertartásokat, új meg új szentek tiszteletét hozták be, mert azt vélték, hogy mint ilyen dolgoknak a szerzői ezekkel a cselekedetekkel is érdemeket szereznek a kegyelemre. Így szaporodtak fel egykor a bűnbánattartást szabályozó törvények, melyeknek bizonyos nyomait az elégtételül szolgáló cselekedetekben most is magunk előtt látjuk.

Hasonlóképen Isten parancsolata ellen cselekesznek az efféle hagyományok szerzői, amikor ételekre, napokra és hasonló dolgokra vonatkozó szabályokkal bünné teszik azt, ami nem bűn és a törvény szolgaságával terhelik meg az egyházat, mintha a keresztyének között a megigazulás kiérdemlése végett a Mózes-féléhez hasonló istentiszteletnek kellene lennie, melynek berendezését Isten az apostolokra és püspökökre bízta volna. Mert ilyesmit írnak némelyek és úgy látszik, hogy a mózesi törvény példája bizonyos mértékben a pápákat is félrevezette. Innen származtak az olyan terhek, mint: hogy halálos bűn, még ha mások nem botránkoznak is meg rajta, ünnepnapokon kézzel dolgozni, hogy halálos bűn a kiszabott imaórákat elmulasztani, hogy bizonyos ételek megfertőztetik a lelkiismeretet, hogy a böjtölés olyan cselekedet, mely alkalmas Isten kiengesztelésére, hogy a püspök vagy a pápa számára fenntartott esetekben a bűn nem nyerhet másként bocsánatot, csak a fenntartott jog tulajdonosának hozzájárulásával, holott maguk az egyházi törvények nem a bűnnek a fenntartásáról, hanem az egyházi büntetésnek a fenntartásáról beszélnek !

Honnan veszik a püspökök azt a jogot, hogy ilyen hagyományokkal terheljék meg a gyülekezeteket és kötözzék meg az emberek lelkiismeretét, holott Péter megtiltja (Apóst. Csel. 15), hogy igát vessenek a tanítványok nyakába; Pál pedig azt mondja II. Korint. lev. 13: hogy a hatalom nekik építésre adatott, nem rontásra. Miért szaporítják tehát a bűnöket efféle hagyományokkal?

De vannak világos bizonyítékok, melyek szerint nem szabad efféle hagyományokat behozni a kegyelem kiérdemlése végett vagy azzal a feltétellel, mintha az üdvösségre szükségesek volnának. Pál Kol. lev. 2 azt mondja: *Senki titeket ne kárhoztasson az ételért vagy italért vagy az ünnepnapra vagy az újhold napjára vagy a szombatokra nézve.* Továbbá: *Ha meghalván a Krisztussal, megszabadultatok e világ rendelkezéseitől, miért terheltetitek magatokat, mintha a világban élők volnátok, efféle rendelkezésekkel: Ne fogd meg, meg se kóstold, csak ne is illesd. Melyek mind elvesznek a velük való élés által, melyek emberek parancsolatai és tanításai, melyek bölcseségnek látszanak.*

Hasonlóképp Titushoz írott levelében [1. fejezet] nyíltan eltiltja a hagyományokat: *Ne figyelmezzenek a zsidóknak hiábavaló beszédeire és az igazságot megvető emberek parancsolataira.*

Krisztus is (Máté ev. 15) azt mondta azokról, akik a hagyomány követéseit hánytorgatják: *Hagyjátok őket, vakok és vakoknak vezetői;* egyúttal helyteleníti az ilyen istentiszteletet: *Minden plánta, melyet az én Atyám nem plántált, kiszaggattatik.*

Ha a püspököknek joguk van arra, hogy a gyülekezeteket megterheljék végnélküli hagyományokkal és megkötözzék az emberek lelkiismeretét, miért tiltja a Szentírás oly sokszor emberi hagyományok behozatalát és hallgatását? Miért nevezi azokat (I. Timót. lev. 4) ördögi tudományoknak? Vájjon hiába volt-e ezekre nézve a Szentlélek intelme?

Ha tehát igaz az, hogy az olyan berendezések, amelyeket úgy hoztak be, mintha szükségesek volnának vagy azzal a gondolattal, hogy alkalmasak a kegyelem kiérdemlésére, az evangéliummal ellenkeznek, akkor mindennek végső következménye az, hogy semmiféle püspöknek nem szabad ilyen vallási gyakorlatokat behozni vagy kötelezővé tenni. A keresztyén szabadságról való tanításnak ugyanis nem szabad a gyülekezetekben kivesznie, hogy t. i. a törvény szolgálata nem szükséges a megigazulásra, amint a Gal. levélben 5. r. írva van: *Ne kötelezzétek meg ismét magatokat szolgálatnak igájával.* Fenn kell tartani az evangéliom főrészét, hogy a kegyelemben a Krisztusban való hit által ingyen részesülünk, nem pedig bizonyos emberi hagyományok megtartása vagy olyan vallási gyakorlatok révén, melyeket emberek hoztak be.

Miként kell tehát felfogni a vasárnap és hasonló templomi szokások jelentőségét? Erre a mieink azt felelik, hogy a püspököknek és lelkészeknek szabad olyan rendtartásokat behozni,

melyek arra valók, hogy az egyházi élet rendjét biztosítsák, nem pedig arra, hogy azok *révén* kiérdemeljük a kegyelmet vagy eleget tegyünk bűneinkért, vagy megnyűgözzék az emberek lelkiismeretét azzal a gondolattal, hogy a kegyességhez elengedhetetlen dolgokról van szó s bűnnel vádolják önmagukat akkor is, ha mások megbotráncztatása nélkül sértik meg. így Pál I. Korint. lev. 11. elrendeli, hogy a nők fődjék be fejüket, I. Korint. lev. 14., hogy rendben hallgassák meg a gyülekezetben a magyarázókat stb.

Illő dolog, hogy ilyen rendtartás legyen a gyülekezetekben a szeretet és a béke kedvéért, hogy az egyik a másikat meg ne botráncoztassa, hogy a dolgok rendesen és zavartalanul folyjanak a gyülekezetekben: úgy azonban, hogy az a rend az emberek lelkiismeretének terhére ne váljék, s azt ne gondolják, hogy az üdvösségre szükséges dolgokról van szó, se magukat bűnnel ne vádolják, ha megsértik anélkül, hogy másokat megbotráncoztatnának, — amint senki sem mondja, hogy az az asszony, aki fődetlen fővel jelenik meg a nyilvánosság előtt, még akkor is vétkezik, ha senkit meg nem botráncoztat.

Ilyen módon kell megtartani a vasárnapot, a húsvétot, a pünkösdöt és hasonló ünnepeket és szokásokat is. Mert nagyon tévednek, akik azt állítják, hogy a szombatnap helyett az egyház határozatával hozták be a vasárnap megtartását úgy mint szükséges dolgot. A Szentírás eltörölte a szombatot, mert azt tanítja, hogy miután nyilvánvalóvá lett az evangéliom, minden mózesi szertartást mellőzni lehet. És mégis, mivel meg kellett állapítani egy bizonyos napot, hogy a nép tudja, mikor kell [közös istentiszteletre] összegyülekezni: világos, hogy az egyház erre a célra szánta a vasárnapot, mely, úgy látszik, jobban tetszett azért is, hogy az emberek példáját lássák a keresztyén szabadságnak és megtudják, hogy sem a szombatnak, sem más napnak a megtartása nem szükséges az üdvösségre.

Szörnyű viták folynak a törvény megváltoztatásáról, az Ujtestámentom szertartásairól, a szombatnap megváltoztatásáról. Mindezek abból a hamis felfogásból származtak, hogy az egyházban a Mózes-féléhez hasontó istentiszteletnek kell lennie és hogy Krisztus az apostolokra és püspökökre bízta olyan új szertartások kidolgozását, melyek az üdvösségre szükségesek. Ezek a tévedések akkor csúsztak be az egyházba, mikor a hit által való megigazolást nem tanították elég világosan. Némelyek azt vitatják, hogy a vasárnap megtartása nem alapul ugyan isteni

jogon, de mégis annyiba veendő, mintha isteni jogon alapulna; azért megszabják, hogy ünnepnapokon milyen munkát szabad végezni és milyent nem. Az efféle vitatkozások mi egyébre valók, mint hogy behálózzák az emberek lelkiismeretét és megfosszák szabadságától? Jóllehet ugyanis megkísérlik a hagyományok enyhébb magyarázatát, az igazi méltányosság mégis elérhetetlen marad mindaddig, amíg a szükségesség feltevése fennáll; ez pedig elkerülhetetlenül fennáll, ahol és ameddig ismeretlen valami a hit által való megigazulás és a keresztyén szabadság.

Az apostolok elrendelték a vértől való tartózkodást. Ki tartja meg ezt most? És mégsem vétkeznek, akik meg nem tartják, mert maguk az apostolok sem akarták ilyen szolgálattal megterhelni az emberek lelkiismeretét, hanem csupán ideiglenesen mondták ki a tilalmat botrány elkerülése végett. Mert arra kell nézni abban a rendeletben, ami az evangéliumnak állandó akarata.

Alig van olyan egyházi törvény, amelyet pontosan betartának, és sok egyházi törvény elévül nap-nap után még azoknál is, akik a legnagyobb odaadással védik a hagyományokat. Nem is lehet az emberek lelkiismeretén másképp segíteni, csak ha méltányossági szabályként érvényesül az, hogy az egyházi törvényeket azzal a tudattal tartjuk meg, hogy nem szükségesek az üdvösségre és hogy a lelkiismereten nem esik sérelem, ha a hagyományok megszűnnek.

De könnyen fenntarthatnák a püspökök a törvényes engedelmisséget, ha nem szorgalmaznák olyan hagyományok megtartását, melyeket jó lelkiismerettel megtartani nem lehet. Most eltiltják a papokat a házasságtól, nem vesznek fel [a papirendbe] senkit, aki esküt nem tesz arra, hogy az evangéliom tiszta tanítását nem akarja hirdetni. A gyülekezetek nem kívánják azt, hogy a püspökök saját méltóságuk rovására állítsák helyre a békét, bár jó pásztoroknak ezt is illenék megtenni. Csupán azon igazságtalan terhek megszüntetését kívánják, amelyeket mint újításokat az egyetemes keresztyén egyház szokása ellenére hoztak be. Lehet, hogy egyes berendezéseknek eleinte meg voltak az elfogadható okai; a későbbi időkbe azonban mégsem illenek bele. Világos az is, hogy egyes hagyományok tévedésen alapulnak. Azért a pápa kegyességéhez illő dolog volna, hogy azokat enyhítse, minthogy az ilyen változtatás nem ingatja meg az egyház egységét. Sok olyan hagyomány van ugyanis, mely

az idők folyamán megváltozott, amint maguk az egyházi törvények mutatják. Ha tehát nem lehet könnyítést elérni olyan hagyományok tekintetében, melyeket bűn nélkül betölteni lehetetlen, azt az apostoli szabályt kell követnünk, mely azt parancsolja, hogy *inkább kell engedelmeskedni Istennek, semmint az embereknek.*

Péter megtiltja a püspököknek az uralkodást és a gyülekezetek fölött való hatalmaskodást. Most nem arról van szó, hogy a püspökök kezéből ki akarják ragadni a hatalmat, hanem az egyetlen dolog, amit tőlük kívánnak, az, hogy tűrjék meg az evangéliumnak tiszta tanítását és enyhítsék egynéhány olyan hagyománynak a megtartását, amelyet bűn nélkül nem lehet megtartani. Ha tehát semmit sem engednek, maguk lássák, hogyan adhatnak számot Istennek azért, hogy csökönységükkel okot adnak a szakadásra.

Befejezés.

Ezek azok a főtételek, amelyek körül, amint látni lehet, vita folyik. Jóllehet ugyanis még több visszaélésről lehetett volna beszélni, mégis, hogy a hosszadalmasság hibájába ne essünk, csak a főbbeket foglaltuk össze, amelyek után a többiek-ről könnyen lehet ítéletet alkotni. Súlyos panaszok voltak a búcsúkról, a zarándoklatokról, a kiközösítéssel űzött visszaélésről. Sokat szenvedtek a gyülekezetek a pénzbeszedőktől. Végnélküli viták folytak a lelkészek és a szerzetesek között a hatásköri jog miatt, a gyónás, a temetés, a rendkívüli missziók és számtalan egyéb dolgok miatt. Az efféle dolgokat mellőztük, hogy azokat, amelyek a fennforgó ügyben döntő jelentőséggel bírnak, rövid előadás formájában annál könnyebben lehessen megismerni. Mindezzel pedig semmit sem mondtunk vagy adtunk elő azért, hogy bárkit is megszégyenítsünk. Csupán azokat a dolgokat hoztuk elő, amelyeket nyilván meg kellett mondanunk a végből, hogy mindenki megérthesse, hogy a mi részünkön sem tanítás, sem szertartások tekintetében nem talált befogadásra semmi, ami a Szentírással vagy az egyetemes keresztyén egyházzal ellenkezik, mert nyilvánvaló, hogy mi a legnagyobb gonddal óvakodtunk, hogy valami újszerű vagy istentelen hit-tételek ne csússzanak be gyülekezeteinkbe.

Ezeket a fent írt cikkelyeket kívántuk a Császári Felség rendelete szerint előterjeszteni, hogy bennük nyilván legyen a mi hitvallásunk és azok tanításának a foglalata, akik nálunk a népet tanítják. Ha ebben a hitvallásban valaminek a hiánya mutatkoznék, kívánatra Isten segedelmével készek vagyunk bővebb tájékozást adni a szent iratok szerint.

Császári Felségednek

hívei és alattvalói:

János szász választófejedelem.

György brandenburgi örgróf.

Ernő lüneburgi herceg.

Fülöp hesseni tartománygróf.

János Frigyes szász herceg.

Ferenc lüneburgi herceg.

Farkas anhalti fejedelem.

Nürnberg város tanácsa és előljárósága.

Reutlingen város tanácsa.